

Interventie

TOPs!

Groepstraining voor jongeren met antisociaal en delinquent gedrag



Erkenning

Erkend door deelcommissie Justitiële interventies

Datum: 12 juni 2024

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: Hulsebosch, Spanjaard, Haasnoot (Mei 2024).

Justitiële interventies: beschrijving TOPs! - Groepstraining voor jongeren met antisociaal en delinquent gedrag. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut, Movisie en Trimbos instituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Inhoud

Inhoud	3
Samenvatting	4
Doelgroep	4
Doel.....	4
Aanpak	4
Materiaal.....	4
Onderbouwing.....	4
Onderzoek.....	4
1 Uitgebreide beschrijving	6
1.1 Doelgroep.....	6
1.2 Doel	7
1.3 Aanpak	8
2 Uitvoering	14
3 Onderbouwing	19
4 Onderzoek.....	26
4.1 Onderzoek naar de uitvoering	26
4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten	28
5. Samenvatting Werkzame elementen.....	37
6. Aangehaalde literatuur	38

Samenvatting

TOPs! is een cognitief gedragstherapeutisch programma voor jongeren met antisociaal en/of delinquent gedrag. Het doel van TOPs! is het verminderen van het risico op antisociaal en delinquent gedrag. Hiertoe nemen de jongeren deel aan groepsbijeenkomsten. Tijdens deze bijeenkomsten werken zij aan het herkennen en ombuigen van denkfouten; aan het verbeteren van hun sociale vaardigheden, zelfcontrolevaardigheden en moreel redeneren; en aan het vergroten van hun motivatie en vaardigheden om elkaar te helpen. Het programma is bedoeld voor jongeren van 12 tot 24 jaar met een IQ van minimaal 70. Bij de groepssamenstelling worden te grote verschillen in leeftijd en/of niveau voorkómen. De inhoud van het programma wordt aangepast aan het niveau en de leeftijd van de deelnemers. TOPs! kan worden uitgevoerd door justitiële jeugdinstellingen en andere forensische voorzieningen en door jeugdhulpinstellingen die jongeren residentieel dan wel ambulantly begeleiden.

Doelgroep

TOPs! is bedoeld voor jongeren van 12 tot 24 jaar die antisociaal en/of delinquent gedrag vertonen. Ze verblijven in een justitiële jeugdinstelling, andere forensische voorziening of residentieel instelling voor jeugdhulp of worden ambulantly begeleid. De jongeren hebben een IQ van minimaal 70 en een midden of hoog risico op herhaling van antisociaal gedrag of delict(en).

Doel

Het hoofddoel van TOPs! is het verminderen van het risico op antisociaal en delinquent gedrag door het versterken van prosociale cognities en vaardigheden waarmee jongeren meer mogelijkheden hebben om toekomstige risicovolle situaties prosociaal op te lossen

Aanpak

TOPs! bestaat uit 40 groepsbijeenkomsten waarin jongeren werken aan kennis, motivatie en vaardigheden omtrent positieve gedachten, positief gedrag en elkaar helpen. Het programma start met een aantal startbijeenkomsten waarin de basis wordt gelegd voor een positieve groepscultuur. Het vervolg van het programma bestaat uit vier typen (roulerend uitgevoerde) bijeenkomsten: omgaan met boosheid, sociale vaardigheden, moreel redeneren en TIP-bijeenkomsten.

Materiaal

TOPs!-bijeenkomsten worden uitgevoerd volgens de richtlijnen zoals beschreven in de 'Trainershandleiding TOPs!'. De uitgangspunten en wetenschappelijke onderbouwing staan omschreven in de 'Theoriehandleiding TOPs!'. Daarnaast zijn handleidingen beschikbaar voor implementatie, kwaliteitscontrole en opleiding van TOPs!-trainers en -coaches. Voor jongeren is een werkmapp met werkbladen beschikbaar. Ook zijn er posters, polsbandjes en materialen voor werving (factsheets, brochures en presentaties).

Onderbouwing

Binnen TOPs! wordt antisociaal en delinquent gedrag opgevat als gedrag dat is aangeleerd: het gedrag en de onderliggende cognities hebben voor de jeugdige een functie (gehad). Aan de hand van leertheoretische principes worden de cognities beïnvloed en wordt nieuw, prosociaal gedrag aangeleerd. Jongeren leren zelfcontrolevaardigheden die leiden tot vermindering van hun antisociale gedrag en tot het versterken van alternatief, prosociaal gedrag. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de invloed van jongeren op elkaar.

Onderzoek

In 2016 en 2023 zijn binnen justitiële jeugdinstellingen en jeugdhulpinstellingen procesevaluaties uitgevoerd. Daaruit bleek dat uitvoerders TOPs! waardevol vinden en zien dat de interventie een positief effect heeft op de ontwikkeling van jongeren. De motivatie van uitvoerders is minder wanneer niet aan de randvoorwaarden voor de uitvoering is voldaan. Vanwege personele krapte was dit in de laatste onderzoeksperiode in veel bevroegde instellingen het geval. Sommige onderdelen van TOPs! worden behoorlijk programma-integer uitgevoerd; bij sommige andere onderdelen (zoals de frequentie van uitvoering en het uitvoeren van TIP-bijeenkomsten) is ruimte voor verbetering.

Er heeft nog geen onderzoek naar de effectiviteit van TOPs! plaatsgevonden. Wel zijn er verschillende effectonderzoeken gedaan naar de Aggression Replacement Training (ART) en het daarop gebaseerde

programma EQUIP. TOPs! is een doorontwikkeling van de oorspronkelijke ART, met als belangrijkste aanpassing de toevoeging van de TIP-bijeenkomsten waarin jongeren (leren) elkaar (te) helpen. Buitenlandse studies laten bij jongeren die de drie onderdelen van het ART-programma gevolgd hebben een significante vermindering zien van antisociaal en delinquent gedrag. Ook in Nederland zijn aanwijzingen gevonden voor de effectiviteit van ART.

1. Uitgebreide beschrijving

Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

TOPs! is bedoeld voor jongeren van 12 tot 24 jaar die:

- antisociaal en/of delinquent gedrag vertonen en verblijven in residentiële instellingen voor jeugdhulp of ambulant worden begeleid;
- één of meerdere delicten hebben gepleegd en verblijven in een justitiële jeugdinrichting of andere forensische voorziening.

De jongeren hebben een IQ van minimaal 70 en een midden of hoog risico op herhaling van antisociaal gedrag of delict(en).

Bij de groepssamenstelling worden te grote verschillen in leeftijd en/of niveau voorkómen. Richtlijn hierbij is een maximaal leeftijdsverschil van 6 jaar en een maximaal verschil in IQ van 30 punten.

Intermediaire doelgroep

De intermediaire doelgroep van TOPs! betreft de opvoeders van de jongeren die deelnemen aan TOPs!. Met 'opvoeders' worden binnen TOPs! groepsleiders, ouders, stiefouders, pleegouders of andere opvoeders bedoeld.

Selectie van doelgroepen

Indicatiecriteria voor deelname aan TOPs! zijn:

1. De jongere is tussen de 12 en 24 jaar oud (*beoordeling: dossier*);
2. De jongere heeft een IQ van 70 of hoger (*beoordeling: dossier en/of bepaling door gedragsdeskundige*);
3. De jongere heeft een midden of hoog risico op herhaling van delict(en) of antisociaal gedrag (*beoordeling: LIJ of SAVRY of (bij 18+) RISc en/of inschatting door gedragsdeskundige*);
4. De jongere voldoet aan twee of meer van de volgende criteria (en daarbij altijd aan a) en/of b):
 - a) één of meerdere delicten met geweld gepleegd en/of wapengebruik en/of meldingen van gewelddadig gedrag (*beoordeling: LIJ of dossier*);
 - b) antisociale attitude en gedrag (*beoordeling: LIJ of HID*);
 - c) sociale of probleemoplossende vaardigheidstekorten (*beoordeling: LIJ of VPV*);
 - d) gebrekkige zelfcontrole (*beoordeling: LIJ of VPV*);
 - e) gebrekkig moreel besef (*beoordeling: SRM-AV*);
5. De jongere is bereid tot deelname aan de groepsbijeenkomsten van TOPs! (*beoordeling: inschatting door TOPs!-trainer*).

Binnen de justitiële jeugdinrichtingen wordt het voldoen aan de criteria gemeten middels het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen (LIJ) en/of de Structured Assessment of Violence Risk in Youth (SAVRY) (bij 18+: de Recidive Inschattings Schalen (RISc)). Binnen andere forensische voorzieningen en jeugdhulpinstellingen wordt hiertoe gebruikt gemaakt van de Hoe Ik Denk vragenlijst (HID) en de Vragenlijst Psychosociale Vaardigheden (VPV). Alle instellingen kunnen gebruik maken van de Aangepaste Versie van het Sociomorele Reflectie Meetinstrument (SRM-AV). (Zie voor een vertaling van de indicatiecriteria in scores op de instrumenten paragraaf 1.2.3 van de trainershandleiding).

Contra-indicaties zijn:

- deelname is niet mogelijk omdat de jeugdige geen vaste woon- of verblijfplaats heeft;
- er is geen opvoeder of andere volwassene die de jeugdige kan stimuleren deel te nemen en geleerde vaardigheden toe te passen in het leven van alle dag;
- onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal;
- ernstige vorm(en) van psychopathologie die het kunnen leren van de interventie in de weg staat, zoals ernstige somberheid in het kader van een depressie of dysthyme stoornis of een psychose. Dergelijke ernstige vormen van psychopathologie vragen eerst om behandeling;
- verslavingsproblematiek die het kunnen leren van de interventie in de weg staat. Dergelijke ernstige vormen van verslaving aan alcohol en/of drugs vragen eerst om behandeling;

- het is voor aanvang van deelname duidelijk dat de jongere het programma niet volledig kan doorlopen. Beoordeling van de contra-indicaties vindt plaats op basis van het dossier en/of inschatting door de gedragsdeskundige.

Bij jongeren die een gelijksoortige interventie al eerder hebben gevolgd, wordt onderzocht wat de jongere al heeft geleerd en lastig vond. Hiermee wordt rekening gehouden bij het doorlopen van het programma.

Betrokkenheid doelgroep

Bij de ontwikkeling van TOPs! in 2012 zijn pilots uitgevoerd binnen vier jeugdhulpinstellingen en vier justitiële jeugdinrichtingen. Binnen deze instellingen zijn zowel de doelgroep als de intermediaire doelgroep betrokken:

- Jongeren: hebben de conceptversie van de TOPs!-bijeenkomsten doorlopen en mondeling en/of schriftelijk feedback gegeven;
- Medewerkers: hebben de conceptversie van de TOPs!-bijeenkomsten uitgevoerd met hun jongeren en schriftelijk en mondeling feedback gegeven;
- Ouders: hebben deelgenomen aan één of meerdere ouderbijeenkomsten en hun ervaringen gedeeld met de medewerkers. Zij hebben deze ervaringen teruggekoppeld aan de ontwikkelaars.

Waar nodig heeft de feedback van deze doelgroepen een plaats gekregen binnen het definitieve programma.

In 2016 en 2023 zijn er procesevaluaties uitgevoerd naar TOPs!. Het doel van de procesevaluaties was zicht krijgen op hoe TOPs! in de praktijk wordt uitgevoerd. Om zicht te krijgen op de ervaring en waardering van jongeren, hebben in totaal 40 (oud-) deelnemers een korte vragenlijst ingevuld. Ook hier heeft deze feedback geleid tot enkele aanpassingen in het programma, zoals het terugbrengen van het aantal startbijeenkomsten en het inkorten van het zelfevaluatieformulier bij de TIP-bijeenkomsten.

TOPs! is gebaseerd op de Aggression Replacement Training (ART; Goldstein & Glick, 1987; Goldstein, Glick & Gibbs, 1998; Glick & Gibbs, 2011) en het daaruit voortgekomen EQUIP-programma (Gibbs, Potter & Goldstein, 1995). Bij de ontwikkeling van de ART en EQUIP zijn verschillende ideeën en materialen ontwikkeld in samenwerking met de doelgroep. Zo is de doelgroep bijvoorbeeld betrokken bij de keuzes voor de verschillende sociale vaardigheden.

1.2 Doel

Hoofddoel

Het hoofddoel van TOPs! is het verminderen van het risico op antisociaal en delinquent gedrag door het versterken van prosociale cognities en vaardigheden waarmee jongeren meer mogelijkheden hebben om toekomstige risicovolle situaties prosociaal op te lossen.

Subdoelen

Subdoelen voor jongeren zijn:

- jongeren kunnen cognitieve vertekeningen ('denkfouten') herkennen en deze vervangen door helpende gedachten ('TOP-gedachten'). Bijvoorbeeld: 'uitgaan van het ergste' vervangen door 'vertrouwen hebben in een goede afloop'.
- jongeren beschikken over meer sociale en probleemoplossingsvaardigheden. Het gaat hierbij om:
 - a) vaardigheden waarmee jongeren situaties waarin risico bestaat op antisociaal/delinquent gedrag op een prosociale wijze kunnen oplossen zodat de kans vermindert dat zij (opnieuw) delicten plegen (bijvoorbeeld: 'omgaan met negatieve druk van vrienden' en 'omgaan met een beschuldiging');
 - b) vaardigheden voor het hanteren en oplossen van lastige sociale situaties (bijvoorbeeld: 'een klacht uiten' en 'een moeilijk gesprek voorbereiden').
- jongeren beschikken over meer zelfcontrolevaardigheden. Jongeren beheersen vaardigheden om de verschillende stappen van de sociale informatieverwerking (het analyseren van situaties, het interpreteren van stimuli en het selecteren van prosociale alternatieven) op een adequatere en meer prosociale manier te doorlopen.
- jongeren gebruiken een meer volwassen manier van redeneren en maken meer gebruik van prosociale opvattingen. Hierdoor kunnen jongeren zich bij sociale probleemsituaties beter verplaatsen in

de ander en deze situaties oplossen op basis van argumenten van een zo hoog mogelijk moreel niveau en met zo weinig mogelijk denkfouten.

- jongeren beschikken over meer motivatie en vaardigheden om anderen te helpen, zoals naar elkaar luisteren, een hulpvraag formuleren, vragen stellen en elkaar tips en adviezen geven.

Toename van sociale en zelfcontrolevaardigheden wordt gemeten met de VPV, verbetering van het moreel redeneren met de SRM-AV en vermindering van denkfouten met de HID. De subdoelen zijn gehaald wanneer een jongere bij de nameting in vergelijking met de voormeting:

- minimaal één niveau ('decibel') hoger scoort op de VPV-totaalscore en/of de score voor Affectieve vaardigheden en/of Zelfsturing van de VPV;
- minimaal één niveau hoger scoort op de SRM-AV;
- op minimaal twee schalen van de cognitieve vertekeningen van de HID en op minimaal twee schalen van de gedragsreferenties van de HID - mits mogelijk - één niveau gestegen is (van 'klinisch gebied' naar 'grensgebied' of van 'grensgebied' naar 'niet klinisch gebied').

Voor het subdoel 'elkaar helpen' is (nog) geen meetinstrument beschikbaar.

Subdoelen voor opvoeders zijn:

- Weten wat de jongere leert of heeft geleerd bij TOPs!;
- Stimuleren van constructieve deelname van de jongere aan TOPs!: bevorderen dat de jongere naar alle bijeenkomsten gaat en zijn huiswerkopdrachten maakt;
- Stimuleren en bekrachtigen van toepassing van het geleerde in het leven van alledag: de jongere attenderen op mogelijkheden om een geleerde vaardigheid in te zetten en positieve feedback geven wanneer de jongere vaardigheden laat zien.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

TOPs! is bedoeld voor uitvoering in een groep jongeren van minimaal vier en maximaal acht deelnemers. Minimaal vier om voldoende mogelijkheden tot uitwisseling en leren van elkaar te creëren; maximaal acht om deelnemers voldoende kansen te geven om te oefenen. Om de oefensituaties zoveel mogelijk te laten lijken op het dagelijks leven van de jongeren, worden jongeren van ongeveer dezelfde leeftijd en cognitief niveau bij elkaar geplaatst.

TOPs! begint met vier startbijeenkomsten. Hierin staan het creëren van een positieve groeps cultuur en het bevorderen van motivatie voor deelname centraal. Tijdens de startbijeenkomsten maken de groepsleden kennis met elkaar en met de inhoud, opbouw en taal van TOPs!. Tevens maken zij afspraken over hoe jongeren en trainers tijdens TOPs! met elkaar omgaan.

Na de vier startbijeenkomsten wordt systematisch gewerkt aan sociale vaardigheden, zelfcontrolevaardigheden, moreel redeneren en wederzijdse hulp. Het vervolg van het programma bestaat aldus uit vier keer negen bijeenkomsten:

1. Omgaan met boosheid: het verbeteren van de zelfcontrolevaardigheden;
2. Sociale vaardigheden: het verbeteren van sociale vaardigheden;
3. Moreel redeneren: het verbeteren van moreel redeneren en verminderen van denkfouten;
4. TIP-bijeenkomsten: het vergroten van de motivatie en vaardigheden om elkaar te helpen.

De bijeenkomsten vinden roulerend plaats: na een 'omgaan met boosheid' bijeenkomst volgt een 'sociale vaardigheden' bijeenkomst, daarna volgt een bijeenkomst 'moreel redeneren' en daarna een 'TIP-bijeenkomst'. De TIP-bijeenkomsten kunnen worden begeleid door één trainer; bij alle andere bijeenkomsten wordt er gewerkt met twee trainers.

De optimale frequentie van de TOPs!-bijeenkomsten is drie of vier bijeenkomsten per week; een frequentie van twee bijeenkomsten per week is het minimum. De duur van de bijeenkomsten is telkens een uur. De duur van het programma in weken is afhankelijk van het aantal bijeenkomsten per week. Bij een frequentie van vier

bijeenkomsten per week duurt TOPs! 10 weken; bij een frequentie van twee bijeenkomsten per week 20 weken.

TOPs! bestaat uit 40 bijeenkomsten. Wanneer elke week drie bijeenkomsten van een uur plaatsvinden, is het mogelijk het programma in ruim dertien weken uit te voeren:

Instroom	Intakegesprek(ken) Invullen vragenlijsten door jongeren		
Week 1	SB 1: Wie zijn mijn groepsleden?	SB 2: Zo gaan wij met elkaar om!	SB 3: Positief denken en doen
Week 2	SB 4: Wij gaan ervoor!	OmB 1: Introductie, 5G-schema en zelfcontrole	SoVa 1: Een klacht uiten
Week 3	MR 1: Wat is echte vriendschap?	TIP 1	OmB 2: Gebeurtenissen en gedachten die boosheid oproepen herkennen
Week 4	SoVa 2: Omgaan met negatieve druk van vrienden	MR 2: Kun je vrienden die stelen vertrouwen?	TIP 2
Week 5	OmB 3: Lichamelijke signalen herkennen	SoVa 3: Iemand helpen	MR 3: Wat is helpen eigenlijk?
Week 6	TIP 3	OmB 4: Ontspanningstechnieken toepassen	SoVa 4: Een moeilijk gesprek voorbereiden
Week 7	MR 4: Je broer verkoopt pillen: vertellen of niet?	TIP 4	OmB 5: Geheugensteuntjes gebruiken
Week 8	SoVa 5: Reageren als iemand boos op je is	MR 5: Ingrijpen of niet?	TIP 5
Week 9	OmB 6: Vooruitdenken en Denken aan Andere Personen (DAP)	SoVa 6: Omgaan met een beschuldiging	MR 6: Moet je altijd de waarheid vertellen?
Week 10	TIP 6	OmB 7: Uitvoeren van de sociale vaardigheid	SoVa 7: Omgaan met falen
Week 11	MR 7: Een vriend verraden die steelt?	TIP 7	OmB 8: Zelfevaluatie
Week 12	SoVa 8: Een ruzie of vechtpartij vermijden	MR 8: Wat doe je bij pesten?	TIP 8
Week 13	OmB 9: Samenvatting / Herhaling	SoVa 9: Excuses aanbieden	MR 9: Respect voor meisjes?
Week 14	TIP 9: Afscheid nemen & certificaat overhandigen		
Uitstroom	Invullen vragenlijsten door jongeren		

Toelichting afkortingen in tabel:

SB = Startbijeenkomst

OmB = Omgaan met boosheid bijeenkomst

SoVa = Sociale vaardigheden bijeenkomst

MR = Bijeenkomst moreel redeneren

TIP = TIP-bijeenkomst

Dezelfde volgorde wordt gehanteerd wanneer er twee of vier bijeenkomsten per week plaatsvinden.

In verband met de opbouw van het programma en de veiligheid in de groep heeft het de voorkeur om de TOPs!-bijeenkomsten van het begin tot het einde met dezelfde groep te doorlopen. Het is echter mogelijk om jongeren tussentijds te laten in- en uitstromen. In dat geval neemt de jongere niet deel aan de startbijeenkomsten, maar wordt hij door de TOPs!-trainer in enkele individuele introductiegesprekken geïnformeerd over het doel, de inhoud en de werkwijze van TOPs!. Wanneer de jongere daadwerkelijk instroomt in een bestaande groep, vraagt de TOPs!-trainer de nieuwe jongere om zichzelf te introduceren; de andere jongeren leggen uit wat de groepsafspraken zijn. Bij de bijeenkomsten sociale vaardigheden en moreel redeneren vertellen de meer ervaren jongeren hoe deze bijeenkomsten verlopen. Bij de omgaan met boosheid bijeenkomsten lichten de meer ervaren jongeren de al behandelde zelfcontrolevaardigheden kort toe (aan de hand van de poster "TOPs!-zelfcontrole"). Wanneer een jongere de groep gaat verlaten, staat de TIP-bijeenkomst in het teken van afscheid nemen.

Als één of meerdere sociale vaardigheden en/of morele dilemma's minder goed aansluiten bij de jongeren in de trainingsgroep, kan de trainer kiezen voor een ander(e) sociale vaardigheid of moreel dilemma. In de handleiding zijn twaalf alternatieve sociale vaardigheden en zeventien extra morele dilemma's uitgewerkt. De TIP-bijeenkomsten hebben telkens dezelfde opbouw. Het thema dat behandeld wordt, is afhankelijk van de ervaringen en hulpvragen die de jongeren zelf inbrengen.

Inhoud van de interventie

Werving van deelnemers

De justitiële jeugdinstellingen (JJI's), andere forensische voorzieningen en jeugdhulpinstellingen die TOPs! aanbieden, stellen vast welke jongeren voor TOPs! in aanmerking komen. Hierbij maken zij gebruik van de indicatiecriteria voor deelname aan TOPs!. Binnen de JJI's wordt daarbij met behulp van de screeningsinstrumenten (LLJ en SAVRY) nagegaan of jongeren in aanmerking komen voor TOPs!. Bij sommige jeugdhulpinstellingen worden alle jongeren gescreend met behulp van de aangewezen instrumenten (HID, VPV en SRM-AV). Andere jeugdhulpinstellingen zetten deze instrumenten alleen in als uit de hulpvraag en/of het gedrag van de jongere de vraag naar voren komt dat de jongere baat kan hebben bij TOPs!. Deelnemers worden geïnformeerd over TOPs! middels een kort informatieblad en tijdens één of twee intakegesprekken.

Samenstellen van trainingsgroepen

Om optimaal te kunnen aansluiten bij alle deelnemers, worden bij de groepssamenstelling te grote verschillen in leeftijd en/of cognitief niveau voorkómen. Als richtlijn hierbij geldt: een leeftijdsverschil van maximaal zes jaar, en een IQ-verschil van maximaal 30 punten. Op deze manier kan de inhoud van het programma worden aangepast aan de leeftijd en het niveau van de deelnemers. Deelname van slechts één jongere met een andere sekse of niet-Nederlandse achtergrond wordt vermeden. Ook het in één groep plaatsen van jongeren die betrokken zijn geweest bij eenzelfde delict wordt vermeden.

Motiveren van deelnemers

Voor aanvang van deelname aan TOPs! voert de TOPs!-trainer één of twee individuele motiverende intakegesprekken met de jongere. Hierin wordt de motivatie voor deelname aan TOPs! verkend en waar nodig vergroot met behulp van technieken uit motiverende gespreksvoering. Jongeren die na twee gesprekken niet willen deelnemen aan TOPs!, stromen (nog) niet in. In deze gevallen brengt de TOPs!-trainer deelname aan TOPs! na enige tijd opnieuw ter sprake.

Opbouw van TOPs!-bijeenkomsten

In alle bijeenkomsten wordt een vaste opbouw gehanteerd. Deze bestaat uit de volgende onderdelen:

- Welkom en uitleg opbouw bijeenkomst.
- Terugblik op vorige bijeenkomst en (indien van toepassing) bespreking van het huiswerk.
- Introductie van het thema / de vaardigheid van deze bijeenkomst.
- Discussie / oefenen.
- Afsluiten.

Startbijeenkomsten

Tijdens de startbijeenkomsten maken de groepsleden kennis met elkaar en met de inhoud, opbouw en taal van TOPs!. Tevens maken zij afspraken over hoe jongeren en trainers tijdens TOPs! Met elkaar omgaan. Ook wordt een contract opgesteld waarin de jongere doelen voor zichzelf formuleert en toezegt zich te zullen inzetten bij TOPs!.

Tijdens de startbijeenkomsten worden onder andere de volgende technieken en middelen gebruikt:

- het motiveren van jongeren voor het leren van nieuwe vaardigheden, met name door de opbrengst van positief gedrag te laten zien;
- differentiële bekrachtiging: uitdoven van storend gedrag door hier zo weinig mogelijk aandacht aan te besteden en juist het tegenovergestelde, adequate gedrag te bekrachtigen;
- discussies tussen groepsleden, bijvoorbeeld naar aanleiding van een casus;
- 'vragen' (hoe het kan) in plaats van 'zeggen' (hoe het moet), waardoor jongeren worden gestimuleerd om na te denken;
- het labelen van antisociaal gedrag als 'zwak' en prosociaal gedrag als 'sterk'.

Omgaan met boosheid bijeenkomsten

Tijdens de omgaan met boosheid bijeenkomsten leren jongeren zelfcontrolevaardigheden waarmee zij hun boosheid beter kunnen beheersen. De bijeenkomsten starten met een introductie en het behandelen van het '5G-schema' (Gebeurtenis – Gedachten – Gevoel – Gedrag – Gevolgen). Daarna komen de zelfcontrolevaardigheden aan bod: één of twee elementen van de 'zelfcontroleketen' per bijeenkomst. De laatste bijeenkomst is een herhalingsbijeenkomst.

De omgaan met boosheid bijeenkomsten kennen een vaste opbouw, waarbij het oefenen van de zelfcontrolevaardigheden aan de hand van eigen situaties van de jongere centraal staat:

1. Welkom, bespreking groepsafspraken en uitleg opbouw bijeenkomst. (± 2 min)
2. Terugblik op vorige omgaan met boosheid bijeenkomst. (± 3 min)
3. Bespreking van de oefenopdracht (het zelfevaluatieformulier). (± 5 min)
4. Introductie van de zelfcontrolevaardigheid. (± 10 min)
5. Voordoen van de zelfcontrolevaardigheid. (± 5 min)
6. Oefenen van de zelfcontrolevaardigheid. (± 25 min)
7. Terugblik. (± 3 min)
8. Oefenopdracht (nieuw zelfevaluatieformulier). (± 5 min)
9. Afsluiten. (± 2 min)

De zelfcontroleketen kent de volgende elementen:

- gebeurtenissen die boosheid oproepen;
- gedachten die boosheid oproepen;
- lichamelijke signalen;
- ontspanningstechnieken;
- geheugensteuntjes;
- vooruitdenken en denken aan andere personen (DAP);
- uitvoeren van de sociale vaardigheid;
- zelfevaluatie.

Sociale vaardigheden bijeenkomsten

Tijdens de sociale vaardigheden bijeenkomsten leren de jongeren vaardigheden die hen helpen om lastige situaties op een prosociale wijze op te lossen, waardoor zij minder in de problemen komen. De bijeenkomsten kennen een vaste opbouw, waarin het oefenen van de vaardigheid door de jongeren centraal staat:

1. Start: welkom, bespreking groepsafspraken en uitleg opbouw bijeenkomst. (± 3 min)
2. Terugblik op vorige sociale vaardigheden bijeenkomst en bespreking van het huiswerk. (± 5 min)
3. Introductie van de nieuwe sociale vaardigheid. (± 5 min)
4. Inventariseren van voorbeeldsituaties. (± 5 min)
5. Voordoen van de vaardigheid. (± 5 min)
6. Vaardigheid koppelen aan de belevingswereld van de jongeren. (± 5 min)

7. Oefenen van de vaardigheid. (± 25 min)
8. Huiswerk. (± 5 min)
9. Afsluiten. (± 2 min)

Per bijeenkomst staat één vaardigheid centraal. In principe worden de volgende vaardigheden getraind:

- een klacht uiten;
- omgaan met negatieve druk van vrienden;
- iemand helpen;
- een moeilijk gesprek voorbereiden;
- reageren als iemand boos op je is;
- omgaan met een beschuldiging;
- omgaan met falen;
- een ruzie of vechtpartij vermijden;
- excuses aanbieden.

Als één of meerdere vaardigheden niet relevant zijn voor de jongeren, kan de trainer kiezen voor een andere vaardigheid. In de handleiding zijn 12 alternatieve vaardigheden uitgewerkt.

Bijeenkomsten moreel redeneren

Tijdens de bijeenkomsten moreel redeneren wordt de jongeren gevraagd om zich, aan de hand van voorbeeldsituaties ('morele dilemma's'), te verplaatsen in bepaalde personen en situaties. Door vervolgens de jongeren onderling in discussie te laten gaan over hun keuzes en over wat 'okay' of 'verantwoord' is, worden overtuigingen, waarden en normen bespreekbaar gemaakt. De jongeren worden uitgedaagd om hun keuze te bepalen aan de hand van argumenten op een zo hoog mogelijk moreel niveau.

De bijeenkomsten moreel redeneren kennen een vaste opbouw:

1. Welkom, bespreking groepsafspraken en terugblik vorige bijeenkomst. (± 5 min)
2. Introductie van het morele dilemma. (± 5 min)
3. Het morele dilemma relateren aan situaties uit het eigen leven. (± 5 min)
4. Het stimuleren van het moreel redeneren door (± 40 min):
 - a. keuzes te maken uit verschillende gedragsmogelijkheden;
 - b. achterliggende argumenten en waarden te verhelderen;
 - c. groepsdiscussie en denkfouten om te buigen;
 - d. groepsbeslissing te maken.
5. Afsluiten. (± 5 min)

Per bijeenkomst staat één moreel dilemma centraal. In principe worden de volgende dilemma's behandeld:

- Wat is echte vriendschap?;
- Kun je vrienden die stelen vertrouwen?;
- Wat is helpen eigenlijk?;
- Je broer verkoopt pillen: vertellen of niet?;
- Ingrijpen of niet?;
- Moet je altijd de waarheid vertellen?;
- Een vriend verraden die steelt?;
- Wat doe je bij pesten?;
- Respect voor meisjes?.

Als één of meerdere morele dilemma's niet relevant zijn voor de jongeren, kan de trainer kiezen voor een ander dilemma. In de handleiding zijn 17 alternatieve morele dilemma's uitgewerkt.

TIP-bijeenkomsten

In de TIP-bijeenkomsten brengen jongeren persoonlijke ervaringen in. Zij gebruiken hiervoor (lastige) situaties uit hun dagelijks leven. Deze situaties worden in de groep besproken en de jongeren gaan in op de eventuele denkfouten, het probleemgedrag, de TOP-gedachten en het TOP-gedrag. Groepsleden geven elkaar vervolgens tips en goede adviezen.

De opbouw van een TIP-bijeenkomst is als volgt:

1. Introductie door de trainer. (± 5 min)
2. Inbrengen van ervaringen en formuleren van een hulpvraag. (± 10 min)

3. Uitkiezen van een casus. (± 5 min)
4. Uitdiepen van situaties d.m.v. het stellen van vragen over gedachten, gevoelens en gedrag. (± 15 min)
5. Analyse van gedachten en gedrag. (± 10 min)
6. Elkaar helpen door adviezen te geven in denken en doen en het maken van een stappenplan. (± 10 min)
7. Samenvatting door de trainer. (± 5 min)

Rol opvoeders

Opvoeders (de mentor, groepsleiders en ouders) worden geïnformeerd over de inhoud en voortgang van het programma. Zij krijgen tijdens de uitvoering van TOPs! (via de mentor) wekelijks informatie over de vaardigheden die in de bijeenkomsten aan de orde zijn geweest. Zij worden gestimuleerd om een actieve bijdrage te leveren aan de generalisatie van de geleerde vaardigheden door toepassing van de vaardigheden in het leven van alledag te stimuleren en te bekrachtigen. Opvoeders krijgen hiertoe het advies jongeren in te seinen wanneer een bepaalde vaardigheid gepast is en een compliment te geven wanneer de jongere de vaardigheid toepast. Ook worden opvoeders gestimuleerd de jongere te helpen herinneren aan het maken van de huiswerkopdrachten.

Ambulante uitvoering

Bij ambulante uitvoering is de opzet en inhoud van de interventie gelijk aan die bij residentiële uitvoering. Wel brengt ambulante uitvoering een aantal uitdagingen met zich mee omtrent aanwezigheid van jongeren en contact met zijn/haar netwerk. Om deze uitdagingen tegemoet te treden is in de trainershandleiding een aantal tips opgenomen, zoals:

- Organiseer vlak voor de start van het programma een ouderbijeenkomst;
- Laat jongeren bij afsluiting van de bijeenkomst de volgende bijeenkomst in hun agenda noteren;
- Stuur jongeren op de dag voor de bijeenkomst een herinnering via WhatsApp;
- Werk met een individueel en/of groepsbeloningssysteem voor aanwezigheid bij bijeenkomsten;
- Bel afwezige jongeren en hun ouders op;
- Onderhoud (telefonisch) contact met ouders en de mentor van school.

2. Uitvoering

Materialen

Materialen voor uitvoering:

- Trainershandleiding TOPs!
- Werkbladen voor jongeren
- Werkmap voor jongeren
- Bewijs van deelname voor jongeren
- TOPs!-posters
- TOPs!-polsbandjes

Materialen voor werving:

- Brochures TOPs!
- Factsheets voor jongeren, ouders en medewerkers
- Selectie uit de trainershandleiding TOPs!
- Prijsoverzicht TOPs!-opleidingen en –materialen
- Informatiebrochures opleiding tot TOPs!-trainer en TOPs!-coach

Materialen voor evaluatie:

- Kwaliteitshandleiding TOPs!
- Vragenlijsten: de Vragenlijst Psychosociale Vaardigheden (VPV), de Hoe Ik Denk (HID) en het Sociomorele Reflectie Meetinstrument (SRM-AV).

Daarnaast zijn de volgende handleidingen beschikbaar:

- Managementhandleiding TOPs!
- Theoriehandleiding TOPs!

Er is een cloudopslag waar (m.u.v. de vragenlijsten, werkmap, posters en polsbandjes) alle materialen gratis digitaal beschikbaar zijn voor trainers, coaches en opleiders.

Locatie en type organisatie

o Basisvoorziening voor alle kinderen en jongeren

o Voorziening voor lichte hulp en ondersteuning

X Gespecialiseerde hulp

TOPs! kan uitgevoerd worden door instellingen die jongeren van 12 tot 24 jaar met antisociaal en/of delinquent gedrag residentieel dan wel ambulantly begeleiden.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

De interventie wordt uitgevoerd door speciaal daartoe opgeleide jeugdhulpverleners: TOPs!-trainers. Zij worden in de dagelijkse uitvoering van TOPs! gecoacht door TOPs!-coaches. Dit zijn ervaren TOPs!-trainers die opgeleid zijn tot coach en binnen een JJI of jeugdhulpinstelling uren beschikbaar hebben voor coaching. De coaching vindt met name plaats door het voor- en nabespreken van bijeenkomsten, participierend coachen, het observeren van bijeenkomsten (real life of middels video-opnamen), het geven van feedback op en beoordelen van de uitvoering en trainerscompetenties en het begeleiden van intervisiebijeenkomsten.

Vereisten om opgeleid te kunnen worden tot TOPs!-trainer:

- minimaal HBO werk- en denkniveau;
- kennis van en ervaring en affiniteit met de doelgroep;
- gemotiveerd om TOPs!-bijeenkomsten voor jongeren uit te voeren;
- een duidelijke anti-criminele attitude;
- bewustzijn van de voorbeeldfunctie die de trainer vervult;
- beschikt over vaardigheden om:
 - o vaardigheden te trainen met een jongere. De trainer toont respect, is directief, enthousiasmerend en motiverend;

- (cognitief) gedragstherapeutische principes toe te passen;
- organisatorische werkzaamheden ten behoeve van een TOPs!-training uit te voeren;
- planmatig en zelfstandig te werken;
- informatie over jongeren mondeling en schriftelijk over te dragen naar opvoeders.

Om een TOPs!-trainerslicentie te verkrijgen, volgt de trainer een vierdaagse opleiding tot TOPs!-trainer. Tijdens de opleiding komen onder andere de volgende thema's aan bod:

- achtergrond, doel(groep) en theoretisch kader TOPs!;
- denkfouten en TOP-gedachten;
- de TOPs!-bijeenkomsten;
- groepsdynamische processen en trainersvaardigheden;
- transfer en generalisatie.

Na afronding van de opleiding krijgt de trainer een licentie met een geldigheidsduur van 2 jaar.

Om de trainerslicentie te behouden, dient de trainer te voldoen aan de volgende voorwaarden:

- minimaal 40 TOPs!-bijeenkomsten per jaar verzorgen;
- deelname aan de tweejaarlijkse herhalings training, waarin o.a. het oefenen van TOPs!-bijeenkomsten plaatsvindt;
- minimaal twee maal per jaar coaching on the job en beoordeling door een TOPs!-coach.

Een TOPs!-coach voldoet aan de volgende voorwaarden:

- heeft minimaal een afgeronde HBO-opleiding;
- heeft kennis van en minimaal twee jaar ervaring in het werken met de doelgroep;
- is in het bezit van een TOPs!-trainerslicentie;
- heeft kennis van TOPs! en het programma minimaal vier keer uitgevoerd;
- kan uitleggen waarom tijdens een TOPs!-bijeenkomst voor bepaalde methoden en technieken wordt gekozen;
- beschikt over de volgende vaardigheden:
 - coachen;
 - werken met groepen;
 - hanteren van groepsprocessen;
 - didactisch werken;
 - motiveren en stimuleren;
 - schriftelijk rapporteren.

Om een TOPs!-coachlicentie te verkrijgen, volgt de coach een tweedaagse opleiding. Tijdens de opleiding komen onder andere de volgende thema's aan bod:

- modellen en theorieën die ten grondslag liggen aan coaching;
- diverse vormen van coaching (coaching d.m.v. observeren en feedback geven; participerend coachen; individuele coachingsgesprekken; intervisie);
- coachingstechnieken;
- situationeel coachen;
- het beoordelen van TOPs!-trainers;
- overige taken van de TOPs!-coach.

Om de coachlicentie te kunnen behouden, dient de coach te voldoen aan de volgende voorwaarden:

- deelname aan de jaarlijkse herhalings training;
- minimaal één maal per jaar een coachingsbijeenkomst laten beoordelen door een TOPs!-opleider.

Kwaliteitsbewaking

De interventie wordt geëvalueerd door middel van de vragenlijsten HID, VPV en SRM-AV (voor- en nameting) en een evaluatieformulier voor deelnemers.

De TOPs!-coach stimuleert dat alle TOPs!-trainers binnen de instelling het TOPs!-programma uitvoeren zoals beschreven in de trainershandleiding. Ook heeft de coach een rol bij het vergroten en verbeteren van de kennis, houding en vaardigheden van de TOPs!-trainers.

De TOPs!-coach voert de volgende taken uit:

- het coachen van TOPs!-trainers door middel van:
 - o het observeren van en feedback geven op de uitvoering van TOPs!-bijeenkomsten;
 - o het organiseren en begeleiden van intervisiebijeenkomsten waarin trainers elkaar tips en adviezen geven over de uitvoering van TOPs!;
 - o individuele supervisiebijeenkomsten;
 - o groepsgewijze supervisiebijeenkomsten.

De frequentie en de vorm van de begeleiding hangen af van het ontwikkelingsniveau van de TOPs!-trainer (zgn. 'situationeel coachen'). Zo zullen bekwame en betrokken trainers relatief weinig steun nodig hebben, terwijl betrokken trainers die (nog) minder bekwaam zijn meer behoefte hebben aan begeleiding door de TOPs!-coach;

- het organiseren van herhalingstrainingen;
- het beoordelen van TOPs!-trainers voor verlenging van hun licentie. De TOPs!-coach kan als observator bij de bijeenkomsten aanwezig zijn of gebruik maken van video-opnamen die van de bijeenkomsten gemaakt zijn. De TOPs!-coach beoordeelt op 'uitvoering' en 'trainerscompetenties' en maakt daarbij gebruik van een gestandaardiseerd observatieformulier;
- het organiseren van de benodigde randvoorwaarden voor de uitvoering van TOPs!:
 - o het verspreiden van het meest recente TOPs!-materiaal binnen de instelling;
 - o het organiseren van trainingsruimten en hulpmiddelen;
 - o het verspreiden van vragenlijsten;
 - o het stimuleren van een positieve stafcultuur.
- het organiseren van en toezien op doorvoering en toepassing van overeengekomen veranderingen in het TOPs!-programma;
- het ondersteunen en adviseren van management/directie bij de realisering van de uitvoering van het TOPs!-programma.

Stichting 180 bewaakt de kwaliteit van de uitvoering van TOPs! door:

- opleiding van TOPs!-trainers en TOPs!-coaches, coaching en beoordeling van TOPs!-coaches. Soms worden trainers door Stichting 180 gecoacht en beoordeeld;
- herhalingstrainingen voor TOPs!-trainers en TOPs!-coaches;
- het bewaken van de opleidings- en licentievoorwaarden van TOPs!-trainers en TOPs!-coaches in het Certificaat Registratie Systeem (CRS);
- het doorontwikkelen, verfijnen en onderhouden van het curriculum van het TOPs!-programma, de opleidingen, de kwaliteitsbeoordeling en supervisie.

Randvoorwaarden

Een instelling kan (onder begeleiding van de contactpersoon van Stichting 180) van start met de implementatie van TOPs! wanneer de gebruikersovereenkomst TOPs! met Stichting 180 is afgesloten. In deze gebruikersovereenkomst worden o.a. afspraken vastgelegd over:

- de uitvoering van TOPs! door gecertificeerde trainers (volgens de richtlijnen in de Kwaliteitshandleiding t.a.v. opleiding, coaching en beoordeling);
- de uitvoering van TOPs!-bijeenkomsten volgens de in de trainershandleiding beschreven richtlijnen;
- toegang tot en copyright op TOPs!-trainingsmaterialen.

De groepsbijeenkomsten vinden plaats in een trainingsruimte van zo'n 25 m². De jongeren zitten in een U-vorm met hun gezicht naar een 'oefenvlak'; bij TIP-bijeenkomsten zitten de jongeren in een gesloten kring. Achter het oefenvlak heeft de trainer een bord en/of flap-over. In de trainingsruimte hangen de posters met TOP-gedachten, TOP-gedrag en de zelfcontroleketen.

Bij de startbijeenkomsten, de omgaan met boosheid bijeenkomsten en de bijeenkomsten moreel redeneren wordt gewerkt met werkbladen. Verder zijn bij de sociale vaardigheden en omgaan met boosheid en TIP-bijeenkomsten (zelfevaluatie)formulieren voor huiswerkopdrachten nodig. Huiswerkopdrachten worden in

de handleiding 'oefenopdrachten' genoemd vanwege de negatieve associatie die de term 'huiswerk' voor sommige jongeren heeft.

Implementatie

Implementatie van TOPs! binnen een instelling start met het installeren van een projectgroep en het opstellen van een implementatieplan. De projectgroep houdt zich bezig met het bevorderen van het draagvlak voor TOPs!, de selectie van op te leiden medewerkers, het faciliteren van de trainingen en het faciliteren van de start van de implementatie van TOPs!. De projectgroep kent bij voorkeur een brede samenstelling en wordt zoveel mogelijk in overleg met het management samengesteld. Eén lid van de projectgroep fungeert als contactpersoon voor Stichting 180.

Het implementatietraject bestaat uit enkele fasen (zie ook Managementhandleiding TOPs!):

1. Voorbereidingsfase, waarin o.a. wordt nagedacht over de doelen van de inzet van TOPs! en de aansluiting ervan bij de visie, missie en strategie van de instelling. Daarnaast worden medewerkers, jongeren en hun ouders en externe partners geïnformeerd over TOPs!.
2. Invoeringsfase, waarin selectie van op te leiden medewerkers, het opleiden van medewerkers en het organiseren van overige randvoorwaarden plaatsvindt.
3. Borgingsfase, waarin de verankering van TOPs! in de organisatie centraal staat, bijvoorbeeld door coaching en bijscholing van trainers en regelmatige (instellingsbrede) bijeenkomsten over TOPs!.

Tijdens alle fasen wordt de instelling ondersteund door de contactpersoon van Stichting 180.

Kosten

De investering voor TOPs! bestaat uit een aantal onderdelen:

- *Opleiden van medewerkers.*
TOPs!-trainers volgen een vierdaagse opleiding (€ 1629 per trainer inclusief licentiekosten voor twee jaar).
TOPs!-coaches volgen een tweedaagse opleiding (€ 859 per coach inclusief licentiekosten voor één jaar).
Overige medewerkers volgen een eendaagse workshop (€ 1675 exclusief readers) en/of een trainingsaanbod op maat.
- *Vorbereiden en uitvoeren van TOPs!-bijeenkomsten.*
De tijdsinvestering voor het voeren van een of enkele individuele motiverende intakegesprekken met de jongere, voorafgaand aan de start van TOPs!, bedraagt gemiddeld 90 minuten.
De duur van de groepsbijeenkomsten is telkens een uur. De benodigde voorbereidingstijd is afhankelijk van het ervaringsniveau van de trainer en bedraagt ongeveer 30 minuten per bijeenkomst bij onervaren trainers en 15 minuten voor ervaren trainers. Daarnaast is tijd nodig voor overdracht naar opvoeders. Dit brengt de gemiddelde tijdsinvestering per TOPs!-bijeenkomst op 75-90 minuten. Uitgaande van veertig groepsbijeenkomsten bedraagt de totale tijdsinvestering 50-60 uur per TOPs!-trainer.
- *Coachen en beoordelen van TOPs!-trainers en TOPs!-coaches.*
Gedurende het jaar vindt doorlopend coaching van TOPs!-trainers plaats. De frequentie en de vorm van de begeleiding hangen af van het ontwikkelingsniveau van de TOPs!-trainer.
Per jaar worden minimaal twee TOPs!-bijeenkomsten beoordeeld door een gecertificeerde TOPs!-coach en met de trainer nabesproken. De kosten hiervoor hangen af van het al dan niet in dienst hebben van een eigen TOPs!-coach.
Daarnaast organiseert en begeleidt de TOPs!-coach intervisiebijeenkomsten waarin trainers elkaar tips en adviezen geven over de uitvoering van TOPs!. De kosten hiervoor hangen af van de frequentie waarmee de intervisie plaatsvindt (gedurende de eerste maanden van implementatie bij voorkeur maandelijks; daarna kan de frequentie worden verlaagd naar één bijeenkomst per drie maanden) en het al dan niet in dienst hebben van een eigen TOPs!-coach.
Per jaar wordt minimaal één coachingsbijeenkomst beoordeeld door een gecertificeerde TOPs!-opleider en met de coach nabesproken (€ 480 per coach).

- *Herhalingstraining voor TOPs!-trainers en TOPs!-coaches.*
TOPs!-trainers volgen één keer per twee jaar een herhalingstraining van 1 dag (€ 599 per trainer).
TOPs!-coaches volgen één keer per jaar een herhalingstraining van 1 dagdeel (€ 375 per coach).

- *Werkbladen voor jongeren.*
Afhankelijk van het aantal jongeren dat deelneemt aan TOPs!, bedragen de kosten voor de werkbladen € 5 tot € 10 per jongere per jaar.

- *Ondersteunende materialen.*
Naar eigen behoefte kunnen werkmappen (€ 35 per stuk), posters (€ 50 per set van 4 stuks) en polsbandjes (€ 1,25 per stuk) worden aangeschaft.

3. Onderbouwing

Probleem

TOPs! is ontwikkeld voor jongeren met antisociaal en/of delinquent gedrag.

Onder *antisociaal gedrag* worden hier gedragingen verstaan die in strijd zijn met sociale normen, regels en verwachtingen en waarbij grenzen en grondrechten van anderen worden overtreden. Denk aan liegen en bedriegen, het negeren van normen, regels en afspraken, manipuleren, intimideren, verplichtingen niet nakomen en agressie (fysiek, verbaal of emotioneel gewelddadig gedrag gericht op anderen).

Delinquent gedrag is een verzamelterm voor verschillende soorten gedrag die volgens de wet strafbaar zijn en tot een boete of straf kunnen leiden. Delinquent gedrag kan variëren van relatief milde overtredingen zoals vandalisme of winkeldiefstal tot ernstigere misdrijven zoals geweldpleging, drugshandel of moord. Naast antisociaal en delinquent gedrag wordt ook vaak gesproken over *gedragsproblemen* en *gedragsstoornissen*. Iemand heeft gedragsproblemen als hij regelmatig ongewenst gedrag vertoont dat voor anderen storend is. Voorbeelden zijn agressief gedrag, pesten en delinquent gedrag. Een gedragsprobleem wordt een oppositioneel opstandige stoornis (ODD) of normoverschrijdende gedragsstoornis (CD) als het ongewenste gedrag langer dan zes respectievelijk twaalf maanden aanhoudt én de symptomen in bepaalde combinaties voorkomen zoals beschreven in de DSM-5.

Over de prevalentie van *antisociaal gedrag* onder Nederlandse jongeren is het volgende bekend:

- Ruim 18% van de leerlingen in het voortgezet onderwijs geeft in 2021 op de Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) aan *gedragsproblemen* te hebben (Boer et. al, 2022).
- Bij leerlingen van het voortgezet onderwijs komen in 2021 gedragsproblemen meer voor
 - bij meisjes dan bij jongens (18,7% versus 18,4%);
 - bij jongeren met een migratieachtergrond dan bij jongeren zonder migratieachtergrond (ruim 23% versus 16%);
 - bij vmbo-b en vmbo-t leerlingen dan bij havo en vwo-leerlingen (25,5%, 21,4%, 16% respectievelijk 10,4%) (Boer et. al, 2022).
- Over de prevalentie van *gedragsstoornissen* zijn geen recente Nederlandse gegevens gevonden. Uit een meta-analyse van 41 studies in 27 verschillende landen komt een gemiddelde prevalentie naar voren van 3,6% voor de oppositionele-opstandige stoornis en 2,1% voor de normoverschrijdende gedragsstoornis (Polanczyk et al., 2015). Het percentage jongeren met CD stijgt in de adolescentie. De prevalentie van CD is hoger bij jongens dan bij meisjes (Lahey et al., 1998). Daarnaast is er een hoge prevalentie van ODD en CD bij jongeren in justitiële jeugdinrichtingen. Vreugdenhil (2003) vond in de JJI's een percentage van 73%.

Over de prevalentie van *delinquent gedrag* onder Nederlandse jongeren is het volgende bekend:

- In 2020 zegt ruim een derde (37%) van de 12- tot en met 17-jarigen en eveneens ruim een derde van de 18- tot 23-jarigen (35%) dat ze zich in de voorafgaande twaalf maanden schuldig hebben gemaakt aan één of meerdere delicten (Van der Laan, Beerthuizen & Boot, 2021).
- In 2021 waren er 4,5 strafrechtelijke daders per 1.000 12- tot 18-jarigen en 13,5 strafrechtelijke daders per 1.000 18- tot 23-jarigen (Tollenaar & Van der Laan, 2023).

Wanneer er bij antisociaal en delinquent gedrag niet wordt ingegrepen, kunnen diverse negatieve gevolgen optreden. Antisociale en delinquente jongeren hebben een verhoogd risico op diverse andere problemen, zoals problematisch middelengebruik, risicovol seksueel gedrag, ernstige strafbare feiten en slechte onderwijskwalificaties (zie Timmermans, 2008). Koepf en collega's (2023) laten op basis van gegevens uit longitudinale studies in drie verschillende landen zien dat problemen met zelfcontrole in de jeugdperiode (in de vorm van impulsief hyperactief, onoplettend en impulsief-agressief gedrag) leiden tot een verhoogde kans op problemen in de volwassenheid met betrekking tot onder andere werk, financiën, huisvesting, gezondheid, middelengebruik en crimineel gedrag.

Antisociaal en delinquent gedrag resulteert in grote materiële en immateriële schade voor andere mensen en de samenleving in het algemeen. De maatschappelijke schade van criminaliteit in het algemeen was in Nederland in 2015 naar schatting minstens 20,4 miljard euro (Kalidien, 2018). De totale financiële schade van criminaliteit *in de privésfeer* bedroeg in 2021 naar schatting 2,5 miljard euro (Reep, 2022).

Oorzaken

Aan (de ontwikkeling van) antisociaal en delinquent gedrag bij jongeren liggen verschillende factoren ten grondslag (zie bijvoorbeeld: Loeber & Farrington, 1998; Van der Laan & Blom, 2006; Loeber, Farrington, Stouthamer-Loeber & White, 2008; Assink, Van der Put, Hoeve, De Vries, Stams & Oort, 2015; Slot, 2019; Farrington, 2023). Sommige factoren – risicofactoren – vergroten de kans dat antisociaal gedrag en delinquentie optreden. Daarnaast zijn er ook factoren – beschermende factoren – die de kans op dit gedrag verkleinen.

Antisociaal en delinquent gedrag komen voort uit een combinatie van risicofactoren op verschillende domeinen:

- individuele factoren, zoals impulsiviteit, hyperactiviteit, aandachtsproblemen, gedragsstoornissen, lage intelligentie, problemen op school/werk, sociale en cognitieve vaardigheidstekorten;
- gezinsfactoren, zoals gebrekkige opvoedingsvaardigheden, inconsequente en autoritaire of juist toegeeflijke opvoedstijl, ingrijpende gebeurtenissen, problematische gezinsrelaties, huiselijk geweld, psychiatrische problematiek bij ouders, antisociale/delinquente ouders;
- omgevingsfactoren: criminaliteit in de buurt, sociale uitsluiting, invloed delinquente jeugdcultuur / antisociale vrienden, sociale media.

Voor de meeste factoren geldt dat risico en bescherming op een continuüm liggen en de uiteinden daarvan vormen (Stouthamer-Loeber et al., 2002). Hoewel alle factoren in theorie een rol kunnen spelen, is per jongere het precieze aandeel van deze factoren verschillend. Ook de wijze waarop jongeren een antisociaal en crimineel pad opgaan en vervolgen, is niet voor alle jongeren hetzelfde (Slot, 2019).

Verschiedende factoren beïnvloeden elkaar: opvoeding, vriendengroepen en schoolinvloeden zijn van invloed op de psychosociale ontwikkeling van een jeugdige; persoonlijkenschappen en eventuele stoornissen beïnvloeden de wijze waarop ouders, leerkrachten en leeftijdsgenoten op de jeugdige reageren (Spanjaard et al., 2020).

In de Situationele Actie Theorie wordt onderscheid gemaakt tussen directe en indirecte oorzaken en zogeheten ‘oorzaken van oorzaken’ (Wikström & Treiber, 2016). Servaas, Weerman en Fischer (2021, p. 6) geven hierover aan: “De directe oorzaken liggen in de wisselwerking tussen persoonskenmerken en omgevingskenmerken, terwijl de oorzaken van de oorzaken (complexe) processen van sociale bindingen en informele controle zijn. Meer indirecte oorzaken zijn structurele posities en de brede maatschappelijke context.”

Bij jongeren in de adolescentieperiode blijken risicofactoren op het gebied van vrienden en relaties sterk gerelateerd aan de ontwikkeling van persistent crimineel gedrag: antisociale vrienden, delinquente vrienden, lid van een bende en het ontbreken van prosociale banden (Van der Put, Assink, Bindels, Stams & De Vries, 2013; Assink et al., 2015).

Adolescenten met minder zelfcontrole hebben een grotere kans om delinquent gedrag te vertonen. Onderzoek van Steinberg, Cauffman en Monahan (2015) laat zien dat jongeren die laag scoren op de ontwikkeling van (zelf)controle van gedrag, perspectief nemen en verantwoordelijkheid tonen, hoog scoren op de aanwezigheid van antisociaal gedrag. Verschillende onderzoekers vinden een verband tussen minder zelfcontrole en delinquent gedrag (Meldrum, Barnes & Hay, 2015; Fine, Steinberg, Frick & Cauffman, 2016). Een verklaring daarvoor is dat jongeren met minder zelfcontrole minder goed zijn in het inhieren van ongepaste verlangens, gevoelens en acties (Casey, 2015).

Stams en collega’s (2006) vonden in een meta-analyse van onderzoek naar de relatie tussen morele ontwikkeling en jeugddelinquentie dat onvolwassen moreel oordelen een sterke samenhang vertoont met delinquent gedrag. Deze samenhang is groter bij jongens dan bij meisjes, bij oudere adolescenten dan jongere adolescenten, bij jongeren met een lage intelligentie dan bij jongeren met een gemiddelde intelligentie, bij gedetineerde jongeren dan bij niet-gedetineerde delinquenten. Ook onderzoek van Beerthuizen (2012) toont aan dat een lager niveau van moreel redeneren samenhangt met delinquentie. Een meta-analyse door Van Vugt en collega’s (2011) liet zien dat een achterstand in de morele ontwikkeling

significanter gerelateerd is aan recidive, met een sterker verband voor 'morele cognitie' (inzicht in morele regels en het welzijn van anderen) dan 'morele emotie' (inlevingsvermogen of aangedaan zijn door het leed van anderen). Een belangrijk onderdeel van moreel redeneren is het je kunnen verplaatsen in een ander, ook wel 'sociaal perspectief nemen' genoemd. Een hoge mate van sociaal perspectief nemen is gerelateerd aan minder expressie van boosheid en betere probleemoplossingsvaardigheden, een lage mate van perspectief nemen is gerelateerd aan antisociaal gedrag (Gibbs, 2019).

In diverse onderzoeken is een verband aangetoond tussen sociale vaardigheidstekorten en delinquent gedrag (zie bijvoorbeeld Van der Laan & Blom, 2006; Mesters, 2015). Delinquent jongeren hebben gemiddeld meer dan niet-delinquent jongeren vaardigheidstekorten op het gebied van impulscontrole, planning, het oplossen van sociale conflicten, weerstand bieden aan groepsdruk en het integreren van het perspectief van de ander en jezelf. Jongeren bij wie het weerstand bieden tegen anderen minder goed is ontwikkeld, vertonen meer antisociaal gedrag (Cauffman & Steinberg, 2000). Monahan en collega's (2009) stellen dat het weerstand bieden aan de invloed van anderen onderdeel is van de 'psychosociale volwassenheid'. Volgens hun onderzoek vertonen jongeren met tekortkomingen in de psychosociale volwassenheid meer antisociaal gedrag. Jongeren die bevriend zijn met delinquent jongeren worden eerder aangemoedigd om negatief gedrag te vertonen (Scholte, 2019).

Aan te pakken factoren

TOPs! pakt de volgende factoren aan:

- *Gebrekkige zelfcontrole*: inadequate sociale informatieverwerking resulterend in gebrekkige zelfcontrole. Bijbehorend subdoel: toename van zelfcontrole.
- *Sociale vaardigheidstekorten*: met name vaardigheden voor het reageren op beledigingen, verboden en beschuldigingen, vaardigheden voor het omgaan met groepsdruk en verleidingen, vaardigheden voor het reageren op irritatie en boosheid en vaardigheden voor sociale contacten. Bijbehorend subdoel: toename van sociale vaardigheden.
- *Gebrekkige morele ontwikkeling*: achterstand in morele ontwikkeling die wordt gekenmerkt door een egocentrische vervorming van de werkelijkheid, een oordeelsvermogen dat oppervlakkig en onvolwassen is en cognitieve vertekeningen – gekenmerkt door onder meer egocentrisme, bagatelliseren van antisociaal gedrag, uitgaan van vijandige bedoelingen van anderen en anderen de schuld geven van eigen misdrijven. Bijbehorende subdoelen: toename moreel redeneren; herkennen van cognitieve vertekeningen ('denkfouten') en deze vervangen door helpende gedachten ('TOP-gedachten').
- *Negatieve groeps cultuur*, waarin drugsgebruik en (seksueel) agressief gedrag stoer is, je je moet onderwerpen aan de leider, lak moet hebben aan regels, contact met autoriteiten moet mijden en fysiek geweld een geoorloofd middel is om je doel te bereiken. Bijbehorende subdoelen: toename motivatie en vaardigheden om elkaar te helpen.

Een belangrijke uitdaging voor interventies zoals TOPs! is generalisatie van het geleerde binnen de trainingsbijeenkomsten naar het leven van alle dag. Daarom worden opvoeders geïnformeerd over de interventie, zowel in algemene zin over de inhoud van het programma als wekelijks over de onderwerpen die die week aan de orde zijn geweest. Opvoeders worden gestimuleerd toepassing van de geleerde vaardigheden door de jongere te stimuleren en te bekrachtigen.

Verantwoording

Achtergrond TOPs!

TOPs! is gebaseerd op de Aggression Replacement Training (ART; Goldstein & Glick, 1987; Goldstein, Glick & Gibbs, 1998; Glick & Gibbs, 2011) en het daaruit voortgekomen EQUIP-programma (Gibbs, Potter & Goldstein, 1995). De ART is een intensieve groepstraining voor jongeren met antisociaal en agressief gedrag. De ART is opgebouwd uit drie componenten: sociale vaardigheidstraining, boosheidscontroletraining en training moreel redeneren. Naast de drie ART-onderdelen, omvat TOPs! zogenaamde 'wederzijdse hulpbijeenkomsten' waarin een positieve groeps cultuur wordt gestimuleerd door jongeren elkaar te laten helpen.

Om de eerder beschreven factoren aan te pakken en via de subdoelen het hoofddoel te bereiken, maakt TOPs! gebruik van de volgende theorieën en werkzame elementen:

Theorieën over gedragsverandering

De aanpak voor het leren van nieuwe vaardigheden en gedrag maakt gebruik van de principes uit verschillende leertheorieën:

- De operante leertheorie
De operante leertheorie gaat ervan uit dat het leren van gedrag beïnvloed wordt door de situatie die aan het gedrag voorafgaat en door de gebeurtenissen die op het gedrag volgen (Skinner, 1953). De operante leertheorie hanteert het SRC-schema (stimulus, respons, consequentie) om naar gedrag te kijken. In TOPs! wordt het SRC-schema – in termen van gebeurtenis-gedrag-gevolgen – gebruikt bij het observeren en analyseren van adequaat en inadequaat gedrag en het bewust maken van jongeren van de consequenties van hun gedrag. Tijdens de sociale vaardigheden bijeenkomsten wordt de operante leertheorie aangewend om concrete interventies c.q. het leren van vaardigheden te realiseren. Bovendien is feedback van leeftijdsgenoten bij het oefenen van nieuwe vaardigheden een extra bekrachtiging.
- De sociale leertheorie
De sociale leertheorie gaat ervan uit dat gedrag geleerd wordt door het zien van gedrag van belangrijke personen (modellen) uit de omgeving. Gedrag wordt geleerd door observatie, imitatie, directe ervaring en herhaling (Bandura, 1973). In TOPs! staan zowel de trainers als de jeugdigen die deelnemen aan het programma model voor andere jongeren: ‘modeling’ (voordoen) op basis van de principes van de sociale leertheorie. De trainer staat met name model tijdens het voordoen van vaardigheden. Jongeren staan model voor elkaar bij het toepassen van sociale – en cognitieve vaardigheden en bij de wijze van moreel redeneren; de deelnemers leren van elkaar. De principes van de sociale leertheorie zijn tevens sturend in het uitgangspunt dat alleen prosociaal gedrag wordt voorgedaan en geoefend en de uitkomsten van gedragsoefeningen positief dienen te zijn.
- De cognitieve leertheorie
De cognitieve leertheorie besteedt expliciet aandacht aan de rol van gedachten en gevoelens: het is meestal de interpretatie van de voorafgaande gebeurtenis of situatie die leidt tot bepaalde gevoelens en gedrag (Beck, 1999; 2022). In TOPs! is aandacht voor hoe denken, voelen en doen elkaar beïnvloeden. Er worden diverse invalshoeken gehanteerd: het beïnvloeden van gevoelens (bijvoorbeeld door middel van lichamelijke oefeningen tijdens de omgaan met boosheid bijeenkomsten), het beïnvloeden van gedachten (zoals door middel het 5G-model: gebeurtenis-gedachten-gevoel-gedrag-gevolgen) en het oefenen met alternatief gedrag in rollenspellen waarin de vaardigheden denk- en doestapjes bevatten. In de verschillende bijeenkomsten van TOPs! worden de jongeren geconfronteerd met hun denkfouten en uitgedaagd deze te vervangen door positieve, meer rationele gedachten.
- De zelfmanagementtheorie
Het zelfmanagementmodel van Kanfer (1975) benadrukt de invloed die jongeren kunnen uitoefenen op het eigen gedrag door zichzelf versterkers of afzwakkers te geven. Gedragsverandering vindt plaats op grond van drie zelfsturingsvaardigheden: zelfobservatie, zelfevaluatie en zelfversterking of zelfafzwakking.
De strategieën die worden aangeleerd in de omgaan met boosheid bijeenkomsten van TOPs!, maken gebruik van de principes van het zelfmanagementmodel. Jongeren leren zelfsturings-vaardigheden die leiden tot het afzwakken van hun agressieve gedrag en tot het versterken van een alternatieve, prosociale reactie. Tevens wordt hen aangeleerd om hun eigen gedrag en dat van anderen te observeren en te evalueren.
In de sociale vaardigheden bijeenkomsten leren de deelnemers hoe ze op een niet-agressieve en prosociale wijze conflicten en andere lastige situaties kunnen oplossen. Tijdens beide typen bijeenkomsten wordt zelfmanagement aangeleerd door gerichte oefeningen en uitgebreide evaluatie daarvan. Daarnaast zijn huiswerkopdrachten en het stimuleren van interne spraak (gebruik maken van praten-in-jezelf) essentiële technieken. Ter voorbereiding van de omgaan met boosheid bijeenkomsten vindt zelfevaluatie plaats middels zelfevaluatieformulieren.

(Cognitief) Gedragstherapeutische principes en technieken

De leertheorieën vertalen zich binnen TOPs! in een aantal gedragstherapeutische technieken: feedback, instructie, voorstellen en oefenen en bekrachtiging van adequaat gedrag. De meer cognitieve technieken betreffen het leren van zelfmanagementvaardigheden (zelfobservatie, zelfevaluatie en zelfbekrachtiging). Daarnaast wordt bij het aanleren van nieuwe vaardigheden nadrukkelijk aandacht besteed aan Denk- en Doe-stappen. Tijdens het trainen van vaardigheden bij de sociale vaardigheden en de omgaan met boosheid bijeenkomsten wordt veel geoefend met het hardop uitspreken van de Denk-stappen. Uit overzichtsstudies naar de effecten van (cognitieve) gedragstherapie bij jongeren met gedragsproblemen, blijkt dat (cognitief) gedragstherapeutische aanpak leidt tot een afname van de gedragsproblemen (zie o.a. Brosnan & Carr, 2000; Sukhodolsky, Kassinove & Gorman, 2004; Foolen, Ince, De Baat & Daamen, 2013; Smeets et al., 2015; Daly et al., 2018; De Lange et al., 2020).

Sociale informatieverwerkingstheorie en emotieregulatie

De omgaan met boosheid bijeenkomsten zijn gericht op het vergroten van zelfcontrole in situaties die boosheid kunnen oproepen. Het vergroten van zelfcontrole wordt bereikt door het aanleren van zelfcontrolevaardigheden. Zelfcontrolevaardigheden stimuleren jongeren zowel om acties te ondernemen om rustiger (minder boos) te worden als acties om een bepaalde situatie op een prosociale manier op te lossen. Het werken met zelfcontrolevaardigheden sluit aan bij de sociale informatieverwerkingstheorie (Dodge & Coie, 1987; Orobio de Castro, 2000) en inzichten omtrent emotieregulatie (Gros, 2015; Bookhout, Hubbard & Moore, 2018; Thomaes & Novin, 2019). Volgens de sociale informatieverwerkingstheorie ontvangt een individu sociale signalen middels waarneming, het individu geeft betekenis aan de signalen, bedenkt mogelijke reacties, kiest een reactie, voert deze uit en evalueert de uitgevoerde reactie. Als eerste stap in de 'zelfcontroleketen' leert de jongere zich bewust te worden van de externe en interne signalen: de voorafgaande gebeurtenis en de gedachten die deze oproepen. Externe en interne signalen roepen emoties op die de keuzes en het handelen kunnen beïnvloeden. Emotieregulatie betekent het herkennen en beïnvloeden van welke emotie je voelt, wanneer je die voelt en hoe je de emotie ervaart en uit. Emotieregulatie heeft meestal als doel verandering van de (intensiteit van de) emotie, bijvoorbeeld je minder boos, bang of verdrietig voelen. Soms is er een ander doel, bijvoorbeeld minder zenuwachtig overkomen. Voor emotieregulatie kunnen verschillende strategieën worden ingezet (Gross, 2015). Binnen ART en TOPs! worden drie strategieën aangeleerd: het focussen op en reguleren van de ademhaling, aan een andere situatie denken en terugtellen (jezelf afleiden). Ook leert de jongere dingen tegen zichzelf te zeggen waardoor de emotie (beter) onder controle blijft. Als de jongere zich rustiger voelt, is hij beter in staat om na te denken over mogelijke reacties. Het maken van een goede keuze voor de reactie wordt gestimuleerd middels het vooruitdenken en DAP (voor- en nadelen afwegen) en de eerste stappen van de sociale vaardigheden (het daadwerkelijk kiezen van de beste reactie). Zelfevaluatie, de laatste stap van de zelfcontroleketen, sluit aan bij het zelfmanagementmodel van Kanfer (1975).

Bij jongeren met een licht verstandelijke beperking (LVB) blijkt sociale informatieverwerking een belangrijke rol te spelen bij het ontstaan van gedragsproblemen (Van Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro, Wijnroks, Vermeer & Matthys, 2009). Jongeren met een LVB nemen in vergelijking met hun leeftijdsgenoten meer negatieve informatie waar en gebruiken minder assertieve, maar meer submissieve en agressieve probleemoplossingsvaardigheden (Van Nieuwenhuijzen et al., 2004, 2006). Jongeren met een LVB kunnen profiteren van de omgaan met boosheid bijeenkomsten doordat zij worden getraind in het waarnemen van positieve informatie en het ontwikkelen van assertieve en niet-agressieve probleemoplossingsvaardigheden. In verband met de beperktere cognitieve mogelijkheden van deze jongeren bevat de trainershandleiding van TOPs! enkele adviezen voor trainers over hoe de bijeenkomsten aan te pakken. Het betreft onder andere het nog meer voorstellen en oefenen van (onderdelen van) zelfcontrolevaardigheden, en het ondersteunen van opdrachten met visueel materiaal zoals picto's.

Stadiumtheorie morele ontwikkeling

Voor het verbeteren van moreel redeneren van jongeren maakt TOPs! gebruik van een theorie over morele ontwikkeling: de stadiumtheorie van Kohlberg (1969, 1973). In de moreel redeneren bijeenkomsten binnen TOPs! wordt er vanuit gegaan dat het moreel oordelen van antisociale en delinquente jeugdigen met name wordt gekenmerkt door het egocentrisch perspectief van het zelfgerichte ('preconventionele') niveau. Het je verplaatsen in een ander - dat wil zeggen inschatten van attitudes, gedachten, gevoelens en intenties bij anderen, ook wel 'sociaal perspectief nemen' genoemd - is een belangrijke voorwaarde voor de morele

ontwikkeling (Gibbs, 2019; Olthof, 2019). Ontwikkeling naar het ‘conventionele niveau’ kan worden gestimuleerd door het aanbieden van een cognitieve uitdaging of een cognitief conflict in een situatie waarin een morele keuze van de jongere wordt gevraagd. Binnen TOPs! discussiëren jongeren met elkaar over morele dilemma’s. Groepsdiscussie is een beproefde methode om jongeren aan te spreken op denkfouten en bij morele dilemma’s argumenten te ontwikkelen van een moreel hoger niveau: volwassenen hebben hier minder invloed op dan leeftijdsgenoten (Van Vugt e.a., 2021). Bij moreel redeneren gaat het vooral om de redenen/motieven die deelnemers geven voor een bepaald besluit rondom het morele dilemma. Via twijfel en innerlijk conflict en het verplaatsen in een ander (sociaal perspectief nemen), kunnen jongeren hun morele oordelen herzien en naar een hoger stadium van morele ontwikkeling komen.

Voor de doelgroep jongeren met een LVB is binnen de bijeenkomsten moreel redeneren bijzondere aandacht nodig. LVB-jongeren redeneren vaker vanuit een lager stadium van morele ontwikkeling dan hun leeftijdsgenoten. Het lijkt logisch om te verwachten dat hoe lager het stadium van morele ontwikkeling waarin de jongere zich bevindt, des te meer antisociaal en delinquent gedrag de jongere zal vertonen. Er lijkt echter geen sprake te zijn van een dergelijke lineaire relatie tussen moreel redeneren en delinquent gedrag: jongeren die redeneren volgens stadium 3 én stadium 1 lijken mindere antisociale keuzes te maken dan jongeren die redeneren volgens stadium 2 (Langdon, Clare & Murphy, 2011). De mogelijkheden van LVB-jongeren die vooral gebruik maken van stadium 1 moreel redeneren, om binnen een redelijke termijn door te groeien naar stadium 3, zijn zeer beperkt (Langdon, Clare & Murphy, 2010). Gezien het mogelijk grotere risico op delinquent gedrag in stadium 2, wordt bij deze jongeren gewerkt met een ‘voorschrijvende aanpak’: de trainer vertelt uiteindelijk wat de morele regels zijn waar de jongeren zich aan moeten houden. Dezelfde aanpak wordt gehanteerd voor LVB-jongeren die vooral gebruik maken van stadium 2 moreel redeneren: wanneer doorgroeien naar stadium 3 – gezien hun cognitieve beperkingen – niet lukt middels discussies met groepsgenoten, wordt een voorschrijvende aanpak gehanteerd.

Positieve groeps cultuur en wederzijdse hulp

Wanneer antisociale jongeren worden samengebracht in een groepstraining, bestaat het risico dat zij elkaar versterken in hun antisociale opvattingen en gedrag. Deze zogenaamde ‘deviantietraining’ (Dodge, Dishion & Lansford, 2006) wordt echter lang niet in alle studies naar effecten van groepstrainingen aangetroffen. Diverse studies tonen aan dat de krachtige invloed die leeftijdsgenoten op elkaar hebben, juist ook benut kan worden om een positieve groeps cultuur te creëren (Mager, Milich, Harris & Howard, 2005; January, Casey & Paulson, 2011; Van Hoorn, 2017; Brendtro & Caslor, 2019). Met behulp van de zogenaamde ‘Positive Peer Culture (PPC) benadering’ leren leeftijdsgenoten met een antisociale of delinquente achtergrond om met wederzijdse hulp tot positief, prosociaal gedrag te komen (Vorrath & Brendtro, 1985). Kernwaarden van PPC zijn: wederzijds respect; verantwoordelijkheid bij de jeugdige of de groep; oplossingsgericht in plaats van probleemgericht; zorgen wordt populair gemaakt en pijn doen onacceptabel; ‘modeling’ door volwassenen; en veel positieve interacties (). Het PPC-model is er op gericht de negatieve groeps cultuur onder een groep leeftijdsgenoten om te buigen naar een cultuur waarin jongeren zich verantwoordelijk voelen voor elkaar, voor elkaar zorgen en elkaar daadwerkelijk helpen. Het helpen van anderen geeft jongeren het gevoel iets voor een ander te betekenen; het geholpen worden geeft hen het gevoel waardevol te zijn. Als dit in een groep gestimuleerd wordt, ontstaat er een positieve groeps cultuur waarbinnen jongeren zelfrespect en verantwoordelijk gedrag ontwikkelen (Brendtro, 2020). De wederzijdse hulpbenadering wordt toegepast tijdens de TIP-bijeenkomsten. Hier brengen jongeren moeilijke situaties in, luisteren ze naar elkaar, stellen ze elkaar vragen, en geven ze elkaar tips en adviezen over hoe zij met deze situatie kunnen omgaan.

Aansluiten bij motivatie

Om de motivatie van jongeren te verkennen, vergroten en/of vast te houden, hanteert de TOPs!-trainer de volgende aanpak:

- voor aanvang van deelname voert de trainer één of twee individuele intakegesprekken met de jongere. Hierbij worden technieken uit de motiverende gespreksvoering gehanteerd (Miller & Rollnick, 2002; 2014);
- tijdens de laatste startbijeenkomst ontvangt de jongere een ‘TOPs!-contract’ waarin de individuele doelen van de jongere worden vastgelegd. Deze doelen worden samen met de jongere geformuleerd; hierbij worden ook de mentor en/of de ouder(s) betrokken;
- tijdens alle groepsbijeenkomsten zet de trainer motiverende technieken in (zoals het aangaan van contact en het opbouwen van een werkalliantie en het aansluiten bij het eigenbelang van de jongere);

- eventueel kan de trainer werken met een individueel en/of groepsbeloningssysteem;
- de trainer informeert collega's, ouders en/of verzorgers over TOPs!, zodat zij kunnen bijdragen aan aanmoediging van de jongere en succes in het leven van alledag.

De TOPs!-trainer hanteert de volgende uitgangspunten (gebaseerd op Miller & Rollnick, 2014):

- motivatie is geen vaststaande eigenschap van de jongere maar afhankelijk van de interactie tussen de jongere en de TOPs!-trainer;
- proberen iemand te overtuigen is geen effectieve strategie om iemands ambivalentie op te lossen;
- de TOPs!-trainer is directief in het bijstaan van de jongere, die de eigen ambivalenties onderzoekt en oplost;
- de stijl en de sfeer zijn over het algemeen kalm en uitnodigend van karakter;
- de verhouding is meer een partnership dan een rolverdeling als tussen deskundige en onwetende.

Aansluiten bij leerstijl en ontwikkelingsniveau

Deelnemers aan iedere training, dus ook jongeren die deelnemen aan TOPs!, verschillen van elkaar qua leerstijl en ontwikkelingsniveau. De ervaring leert dat veel jongeren met antisociaal en delinquent gedrag een voorkeur hebben voor 'concreet ervaren' en 'actief experimenteren'. Om deze reden besteden trainers veel aandacht aan korte activiteiten in het hier en nu (zoals opdrachten, rollenspelen). Ook krijgen deelnemers de opdracht mee om de vaardigheid uit te proberen in het dagelijks leven.

Om aan te sluiten bij het ontwikkelingsniveau worden bij de groepsamenstelling te grote verschillen in leeftijd en/of niveau voorkómen. Richtlijn hierbij is een maximaal leeftijdsverschil van 6 jaar en een maximaal verschil in IQ van 30 punten. Zo worden jongeren met een licht verstandelijke beperking zo veel mogelijk samen geplaatst in één groep. Wanneer deelnemers binnen eenzelfde groep desondanks merkbare niveauverschillen laten zien, doen trainers een aantal aanpassingen:

- voor jongeren die minder (cognitief / sociaal / emotioneel) vaardig zijn, worden oefensituaties makkelijker gemaakt en/of aangepaste materialen ingezet (bijvoorbeeld picto's ter ondersteuning van woorden);
- jongeren die (al) vaardiger zijn, oefenen als eerste, of samen met een jongere die minder vaardig is;
- jongeren die (al) vaardiger zijn, worden aangewezen als 'buddy' en begeleiden een minder vaardige jongere (bijvoorbeeld door de helpen bij het invullen van het TIP-formulier);
- de woordkeuze, lengte van zinnen, frequentie van herhalen en tijdsduur van oefeningen worden afgestemd op (een deel van) de groep en/of trainers voeren een extra gesprekje om dingen uit te leggen.

Transfer en generalisatie

Transfer en generalisatie zijn erop gericht dat geleerde vaardigheden ook buiten de training ingezet worden. Er worden huiswerkopdrachten gebruikt om het oefenen en toepassen van geleerde vaardigheden in het dagelijks leven te bevorderen. De jongeren bedenken tijdens de bijeenkomst in welke situatie zij de vaardigheid kunnen toepassen. Die situatie wordt tijdens de bijeenkomst geoefend. Hierdoor wordt de kans groter dat de jongere de vaardigheid, in de eigen leefsituatie, op een goede manier gaat toepassen. Het werkblad neemt de jongere weer mee naar de eerstvolgende bijeenkomst. Hierop heeft hij de toepassing van de vaardigheid geëvalueerd. Om transfer en generalisatie te stimuleren, draagt de TOPs!-trainer na afloop van iedere TOPs!-bijeenkomst informatie over naar opvoeders om hen op de hoogte te brengen van de inhoud en het verloop van de bijeenkomst en het opgegeven huiswerk. Bij intramurale toepassing van TOPs! wordt deze rol vervuld door groepsleiders; bij extramurale toepassing door de ouders of een andere belangrijke persoon uit het netwerk van de jongere.

4. Onderzoek

4.1 Onderzoek naar de uitvoering

Er zijn twee onderzoeken gedaan naar de uitvoering van TOPs!:

Onderzoek 1: Procesevaluatie TOPs! 2016

- a) Hulsebosch, A.M.J. & Spanjaard, H.J.M. (2016). *Procesevaluatie TOPs! justitiële jeugdinstellingen en jeugdhulpinstellingen*. Den Dolder: Stichting 180.
- b) Dit onderzoek betreft een procesevaluatie naar de uitvoering van TOPs! in de periode januari 2015 tot en met juni 2016. Het doel was zicht krijgen op hoe TOPs! in de praktijk van de justitiële jeugdinstellingen (JJI's) en jeugdhulpinstellingen wordt uitgevoerd. Tussen juli en oktober 2016 zijn er vragenlijsten (n=48) voorgelegd aan en (groeps)interviews (n=6) gehouden met uitvoerders binnen alle JJI's en vijf jeugdhulpinstellingen. Om zicht te krijgen op de ervaring en waardering van (oud-) deelnemers zijn binnen dezelfde instellingen tevens 27 jongeren bevestigd. Het betrof jongeren die zich in de laatste drie weken van hun deelname aan TOPs! bevonden, of jongeren die hun deelname aan TOPs! recent hadden afgerond.
- c) Hieronder volgt een samenvatting van de belangrijkste bevindingen, alsmede de aanpassingen die op basis hiervan zijn doorgevoerd.

Bereikte doelgroep

In 2015 en 2016 was TOPs! in de bevestigde justitiële jeugdinstellingen en jeugdhulpinstellingen meestal een verplicht onderdeel van het dagprogramma. De instroom was hoog: naar schatting 875 jongeren in de JJI's en 450 jongeren in de vijf jeugdhulpinstellingen. Meer dan de helft van de jongeren had slechts een gedeelte van het programma gevolgd. Door de destijds breed geformuleerde in- en exclusiecriteria voldeden bijna alle deelnemers aan de eisen voor deelname.

Doorgevoerde aanpassingen in 2016:

- ➔ De indicatiecriteria en exclusiecriteria zijn aangescherpt.
- ➔ Er zijn selectie-instrumenten vastgesteld.
- ➔ Er zijn richtlijnen geformuleerd voor maximaal toegestane verschillen tussen deelnemers in een groep qua niveau en leerbaarheid.
- ➔ Het aantal groepsbijeenkomsten is teruggebracht van 64 naar 40; 4 startbijeenkomsten, 9 OmB-, 9 SoVa-, 9 MR- en 9 TIP-bijeenkomsten.

Waardering jongeren en uitvoerders

De JJI-jongeren waren gematigd positief over TOPs!. Het leukst vonden ze het uitwisselen van ervaringen en de TIP-, SoVa- en OmB-bijeenkomsten. Van de TIP- en SoVa-bijeenkomsten hadden ze het meest geleerd; van MR het minst. Jongeren beoordeelden hun trainers positief. De meeste trainers waren positief over TOPs!. Soms was er kritiek op de randvoorwaarden.

Doorgevoerde aanpassingen in 2016:

- ➔ De trainershandleiding biedt ruimte om sociale vaardigheden en morele dilemma's te selecteren welke aansluiten bij de belevingswereld van deelnemers.

Uitvoering werkzame elementen

De helft van de instellingen voerde TOPs! uit met een voorgeschreven frequentie van drie tot vijf bijeenkomsten per week; de andere instellingen hanteerden een frequentie van één á twee bijeenkomsten per week.

De 'algemeen werkzame elementen' werden – naar eigen zeggen – redelijk tot goed toegepast. Bij de 'specifiek werkzame elementen' lukte het soms wel, soms niet om deze uit te voeren zoals bedoeld. De grootste en meest voorkomende afwijkingen waren:

- achterwege laten van het oefenen van (zelfcontrole)vaardigheden bij SoVa en OmB;
- niet uitvoeren van TIP-bijeenkomsten;
- niet werken met huiswerkopdrachten;
- uitvoeren van MR op afwijkende manier en/of met andere materialen;
- niet uitvoeren van ouderbijeenkomsten.

Doorgevoerde aanpassingen in 2016:

- De voorgeschreven frequentie voor de uitvoering van groepsbijeenkomsten is teruggebracht (van drie tot vijf) naar twee tot vier bijeenkomsten per week.
- In plaats van met startbijeenkomsten kan met individuele introductiegesprekken worden gewerkt.
- In de opleidingen en herhalingstrainingen voor trainers wordt extra aandacht besteed aan het oefenen van (zelfcontrole)vaardigheden en het stimuleren van het moreel redeneren.
- Enkele OmB-bijeenkomsten zijn samengevoegd; de zelfcontroleketen is qua terminologie iets vereenvoudigd.
- De doelen voor ouders zijn naar beneden bijgesteld, en er vindt gedurende het programma (slechts) één ouderbijeenkomst plaats.

Onderzoek 2: Procesevaluatie TOPs! 2023

- a) Dekema, J. & Groen, L. (2023). *Procesevaluatie TOPs! justitiële jeugdinrichtingen en jeugdhulpinstellingen*. Almere: Hogeschool Windesheim.
- b) Dit onderzoek betreft een procesevaluatie naar de uitvoering van TOPs! in 2022. Het doel was zicht krijgen op hoe TOPs! in de praktijk van de justitiële jeugdinrichtingen (JJI's) en jeugdhulpinstellingen wordt uitgevoerd. Er zijn vragenlijsten (n=13) voorgelegd aan en (groeps)interviews (n=2) gehouden met uitvoerders binnen drie JJI's en twee jeugdhulpinstellingen. Om zicht te krijgen op de ervaring en waardering van (oud-) deelnemers zijn binnen dezelfde instellingen tevens 13 jongeren bevraagd.
- c) Hieronder volgt een samenvatting van de belangrijkste bevindingen, alsmede de aanpassingen die op basis hiervan zijn doorgevoerd.

Opmerking vooraf: voor alle bevraagde instellingen geldt dat zij in 2022 meer dan gebruikelijk te maken hadden met personele krapte en hoog personeelsverloop. Dit heeft zijn weerslag gehad op de mate waarin de randvoorwaarden voor de uitvoering en kwaliteitsborging van TOPs! gerealiseerd konden worden.

Bereikte doelgroep

In 2022 namen in de bevraagde instellingen ongeveer 234 jongeren deel aan TOPs! (ongeveer 124 in de JJI's en ongeveer 110 in de jeugdhulpinstellingen). Gemiddeld namen deze jongeren ongeveer 8 weken deel aan de interventie. Met name vanwege vertrek uit de instelling volgen de meeste jongeren slechts een gedeelte van de 40 groepsbijeenkomsten van het programma.

Het beeld rondom de selectie voor deelname van jongeren aan TOPs! is wisselend: in één instelling selecteert een gedragsdeskundige de deelnemers; in twee instellingen wordt TOPs! op specifieke groepen (of individueel) uitgevoerd; en in twee instellingen krijgen alle instromende jongeren TOPs! aangeboden.

Doorgevoerde aanpassingen in 2024:

- TOPs! is binnen de JJI's toepasbaar voor jongeren op langverblijfsgroepen. Zij kunnen aan alle 40 bijeenkomsten van de interventie deelnemen en vanwege geringe in- en uitstroom van jongeren is het realiseren van een voldoende veilig groepsklimaat haalbaar. Op kortverblijfsgroepen is dit niet haalbaar en kunnen alleen TOPs!-kennismakingsbijeenkomsten plaatsvinden.
- Instellingen worden gestimuleerd om een gedragsdeskundige mee te laten denken over welke jongeren wanneer in- én uitstromen in TOPs!.

Waardering jongeren en uitvoerders

Jongeren beoordelen TOPs! over het algemeen positief, met name de startbijeenkomsten en introductiegesprekken, de omgaan met boosheid bijeenkomsten en de sociale vaardigheden bijeenkomsten. TOPs! heeft hen geholpen beter om te gaan met boosheid en hun sociale vaardigheden zijn verbeterd. De moreel redeneren bijeenkomsten beoordelen zij minder positief; ze zouden minder goed aansluiten bij hun belevingswereld en meer volwassen en actuele thema's moeten bevatten.

Trainers en -coaches zijn (zeer) positief over TOPs!. Ze vinden het programma nuttig en zinvol en zien dat het een positief effect heeft op de ontwikkeling van jongeren.

Doorgevoerde aanpassingen in 2024:

- Er zijn vijf nieuwe extra morele dilemma's toegevoegd, over thema's als eengerelateerd geweld, stalking, hacken en gamen.
- Het taalgebruik in enkele morele dilemma's is minder formeel en meer eigentijds gemaakt.
- Diverse vragen bij morele dilemma's zijn aangescherpt.

Uitvoering werkzame elementen

De algemeen werkzame elementen en de werkzame elementen per type bijeenkomst (zie ook hoofdstuk 5 van dit werkblad) lijken redelijk tot goed te worden toegepast. Bij residentiële uitvoering worden bij geen van de instellingen ouders betrokken.

Doorgevoerde aanpassingen in 2024:

- ➔ In de opleiding en herhalingstraining voor TOPs!-trainers wordt meer aandacht besteed aan het uitvoeren van de werkzame elementen.
- ➔ Binnen residentiële instellingen wordt nog meer gestimuleerd dat de inhoud van TOPs! wordt meegenomen in de reguliere contacten met ouders.

Organisatorische voorwaarden

De ambitie van alle bevestigde instellingen is om TOPs! integraal onderdeel te laten zijn van het behandeltraject van de jongeren. Vanwege een te gering aantal TOPs!-trainers en te beperkte tijd voor overdracht naar en bekrachtiging door collega's is deze ambitie in 2022 echter onvoldoende waargemaakt.

Doorgevoerde aanpassingen:

- ➔ In opleidingen, herhalingstrainingen, coaching op de werkvloer en implementatietrajecten is nog meer aandacht voor overdracht naar en bekrachtiging door collega's.

Het management van alle bevestigde instellingen heeft uitgesproken zo snel als mogelijk is een kwaliteitsslag te willen maken. De justitiële jeugdinstellingen verwachten bijvoorbeeld dat de komst van een derde groepsleider per leefgroep ruimte gaat bieden om de randvoorwaarden voor TOPs! in de nabije toekomst beter te borgen. Deze kwaliteitsslag zal naar verwachting resulteren in een verbeterde programma-integriteit en effectiviteit.

4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten

Onderzoek 1: Onderzoek naar de effecten van ART in Nederland

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. Ja
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). Nee

Het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van TOPs! komen overeen met het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van ART (Aggression Replacement Training); het belangrijkste verschil is de toevoeging van TIP-bijeenkomsten bij TOPs!.

- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. Ja
- Er is een voormeting. Ja
- Er is een nameting. Ja
- Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Nee

- a) Smeets, K.C., Rommelse, N.N.J., Scheepers, F.E., Buitelaar, J.K. (2016). Is Aggression replacement training equally effective in reducing reactive and proactive forms of aggression and callous-unemotional traits in adolescents? In Smeets, K.C. (2017). *Subtyping aggression and predicting cognitive behavioral treatment response in adolescents. What works for whom?* (pp.105-126). Radboud Universiteit Nijmegen (Proefschrift).
- b) 165 adolescenten met agressieregulatieproblemen (gemiddelde leeftijd 15 jaar; 67% jongens) kregen ART aangeboden als onderdeel van het schoolprogramma. Vooraf en achteraf werden verschillende vormen van agressief gedrag gemeten:
 - Reactieve en proactieve agressie met de Reactive Proactive Questionnaire (RPQ; zelfrapportage);
 - Callous-unemotional traits (CU-traits; kilheid en gemeenheid) met de Inventory of Callous-Unemotional Traits (ICU; zelfrapportage)
 - Overt maladaptieve agressie met de Modified Overt Aggression Scale (MOAS; ouderrapportage). Van de oorspronkelijke 165 adolescenten vielen 14 adolescenten af omdat er geen voor- én nameting beschikbaar was.
- c) Er werden bij de 151 jongeren significante reducties van agressie gevonden met middelgrote tot grote effectgroottes:

- totale afname op RPQ $d=0.69$, op frustratie gebaseerde reactieve agressie $d=0.63$, op dreiging gebaseerde reactieve agressie $d=0.64$, proactieve agressie $d=0.52$.
- afname van overte maladaptieve agressie (gescoord door ouders) liet een effectgrootte zien van $d=1.06$.

CU-traits veranderden niet ($d=0.13$), hetgeen er op duidt dat deelnemers die hoog scoren op CU-traits minder profiteren van deelname aan ART.

Op het gebied van algemene agressie verbeterde $\geq 53\%$ van de deelnemers, $\geq 36\%$ veranderde niet en $\leq 11\%$ verslechterde (met de meeste verbetering op het gebied van op dreiging gebaseerde reactieve agressie).

De onderzoekers concluderen dat ART voor zowel proactieve als reactieve agressie gebruikt kan worden bij adolescenten. Adolescenten met hoge scores op agressief gedrag lijken het meest te profiteren van de behandeling. Adolescenten met verhoudingsgewijs lagere niveaus van agressie kunnen zelfs méér agressie laten zien. De onderzoekers raden een aangepaste behandeling aan voor adolescenten met veel CU-traits.

Onderzoek 2: Onderzoek naar EQUIP in Nederland (I)

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. Ja
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). Nee

Het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van TOPs! komen overeen met het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van EQUIP.

- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. Ja
- Er is een voormeting. Ja
- Er is een nameting. Ja
- Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Ja

a) Nas, C.N., Brugman, D. & Koops, W. (2005). Effects of the EQUIP programme on the moral judgment, cognitive distortions and social skills of juvenile delinquents. *Psychology, Crime & Law*, 11(4), 421-434.
Brugman, D., Bink, M.D., Nas, C.N. & Van den Bos, J.K. (2007). Kunnen delinquente jongeren elkaar helpen in hun sociale ontwikkeling? Effecten peer-hulpprogramma EQUIP op denkfouten en recidive. *Tijdschrift voor Criminologie*, 49(2), 153-169.

b) Dit onderzoek kende een quasi-experimentele opzet met een voor- en een nameting. De deelnemers werden geworven binnen drie vergelijkbare gesloten justitiële jeugdinrichtingen voor adolescenten jongens. De steekproef bestond uit 56 mannelijke delinquenten tussen de 12 en 21 jaar, waarvan er 31 in de experimentele groep en 25 in de controlegroep zaten. De experimentele groep bestond uit jongens van de jeugdinrichting waar EQUIP driemaal per week één à anderhalf uur werd gegeven. De controlegroep bestond uit jongens van de twee andere jeugdinrichtingen waar de gebruikelijke zorg werd gegeven. Met uitzondering van het programma was de dagbesteding van de jongens uit de verschillende jeugdinrichtingen grotendeels gelijk. Het programma werd getoetst op drie doelen: het verminderen van denkfouten, het verbeteren van de sociale vaardigheden, en het bevorderen van de morele ontwikkeling.

Bij de jongeren werd ook nagegaan of zij na hun vrijlating uit de jeugdinrichting gerecidiveerd hebben. Dit werd gedaan middels raadpleging van het Justitiële Documentatie Systeem (JDS).

c) Ten aanzien van de twee doelen het verbeteren van de sociale vaardigheden en het bevorderen van de morele ontwikkeling vonden de onderzoekers geen verschillen tussen de experimentele en controlegroepen. Wel werden er effecten gevonden ten aanzien van de denkfouten: de EQUIP groep liet een significant grotere afname in de denkfouten 'egocentrisme', 'goedpraten/verkeerd benoemen' en 'anderen de schuld geven' zien. Ook bleek dat de EQUIP-groep een meer negatieve houding had ten opzichte van delinquent gedrag dan de controlegroep. Tenslotte toonde het onderzoek in de EQUIP-groep een bescheiden verbetering in de processen van sociale informatieverwerking aan.

Deelname aan het EQUIP programma leidde niet tot een afname van recidive. Ook werd er door de experimentele groep niet minder snel gerecidiveerd.

De onderzoekers concludeerden dat het EQUIP-programma in Nederland in ieder geval gedeeltelijk blijkt te doen waarvoor het is bedoeld. Vergelijking met de uitvoering van het EQUIP programma in de Verenigde Staten deed vermoeden dat in Nederland met name de ontwikkeling van de positieve

peergroep en de daarbij behorende wederzijdse hulp bijeenkomsten onvoldoende werden geïmplementeerd.

Onderzoek 3: Onderzoek naar EQUIP in Nederland (II)

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. Ja
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). Nee

Het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van TOPs! komen overeen met het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van EQUIP.

- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. Ja
 - Er is een voormeting. Ja
 - Er is een nameting. Ja
 - Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Ja
- a) Brugman, D. & Bink, M.D. (2011). Effects of the EQUIP peer intervention program on self-serving cognitive distortions and recidivism among delinquent male adolescents. *Psychology, Crime & Law*, 17(4), 345-358.
 - b) Dit onderzoek betreft een quasi-experimenteel onderzoek naar de effecten van EQUIP op recidive en cognitieve vertekeningen. Deelnemers waren daders tussen de 12 en 18 jaar die verbleven in vier vergelijkbare justitiële jeugdinstellingen. Eén van deze instellingen had EQUIP geïmplementeerd (n=49); de andere drie vormden de controlegroep (n=28).
 - c) De experimentele groep liet een sterkere afname in cognitieve vertekeningen zien dan de controlegroep. Tussen beide groepen werden geen verschillen in snelheid of ernst van recidive aangetoond. Wel was de frequentie van recidive in de experimentele groep lager dan in de controlegroep. Op basis van de resultaten van deze studie werd door de onderzoekers aanbevolen de effecten te versterken door verbetering van de programma-integriteit.

Onderzoek 4: Onderzoek naar EQUIP in Nederland (III)

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. Ja
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). Nee

Het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van TOPs! komen overeen met het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van EQUIP.

- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. Ja
 - Er is een voormeting. Ja
 - Er is een nameting. Ja
 - Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Ja
- a) Helmond, P., Overbeek, G. & Brugman, D. (2012). Program integrity and effectiveness of a cognitive behavioral intervention for incarcerated youth on cognitive distortions, social skills and moral development. *Children and Youth Services Review*, 34(9), 1720-1728.
 - b) Dit onderzoek betreft een experimentele studie met voor- en nameting naar de programma-integriteit van EQUIP. Programma-integriteit werd gemeten aan de hand van vier dimensies: blootstelling (lengte en frequentie van EQUIP sessies), volgzzaamheid (mate waarin bijeenkomsten worden uitgevoerd zoals voorgeschreven; modeltrouw), responsiviteit van deelnemers (mate waarin deelnemers betrokken zijn bij en actief deelnemen aan de bijeenkomst) en kwaliteit van levering (gebruik van technieken en methoden door de trainer; competentie van de uitvoerders). Een steekproef van 115 gedetineerde jongeren in Nederland en België heeft vragenlijsten ingevuld om denkfouten, sociale vaardigheden, morele waarde evaluatie en moreel oordelen vast te stellen. De dimensies voor programma-integriteit zijn beoordeeld door onafhankelijke observatoren.
 - c) De resultaten toonden aan dat de EQUIP-groep stabiel bleef in sociale vaardigheden, terwijl de controlegroep een afname in sociale vaardigheden liet zien. Ook in de morele waarde evaluatie bleef de EQUIP-groep stabiel, waar de controlegroep een achteruitgang liet zien. Er werden geen significante verschillen gevonden tussen de experimentele en controlegroep in de ontwikkeling van denkfouten en moreel oordelen. In totaal kwam de gemiddelde programma-integriteit van EQUIP uit op een score van 55 procent, wat betekent dat iets meer dan de helft van het programma werd uitgevoerd zoals bedoeld.

Vervolgens hebben de onderzoekers de groepen met een lage programma-integriteit (tot 55%) vergeleken met de groepen met een gemiddelde programma-integriteit (55% en hoger). EQUIP bleek even effectief in de lage en gemiddelde programma-integriteit groepen. De onderzoekers wijten het uitblijven van een modererende rol van programma-integriteit aan factoren als de lage niveaus van programma-integriteit en het gebrek aan variatie in programma-integriteit binnen de steekproef.

Onderzoek 5: Onderzoek naar EQUIP in Nederland (IV)

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. Ja
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). Nee

Het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van TOPs! komen overeen met het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van EQUIP.

- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. Ja
 - Er is een voormeting. Ja
 - Er is een nameting. Ja
 - Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Ja
- a) Helmond, P., Overbeek, G., & Brugman, D. (2015). An examination of program integrity and recidivism of a cognitive behavioral program for incarcerated youth in the Netherlands. *Psychology, Crime & Law*, 21(4), 330–346.
 - b) Onderzoekers onderzochten of het cognitieve gedragsprogramma EQUIP voor gedetineerde jongeren de recidive zou verminderen en of een hoger niveau van programma-integriteit – de mate waarin een programma wordt geïmplementeerd zoals bedoeld – de effectiviteit van EQUIP op het gebied van recidive zou versterken. De programma-integriteit werd gemeten met behulp van een veelzijdig programma-integriteitsinstrument dat het niveau van blootstelling, therapietrouw, responsiviteit van de deelnemers en de kwaliteit van de uitvoering beoordeelde. Deelnemers (N = 133) werden gerekruteerd uit vijf jeugdgevangenissen in Nederland.
 - c) Het EQUIP-programma werd geïmplementeerd met een laag tot gemiddeld niveau van programma-integriteit (M = 54%). Er werden geen verschillen gevonden tussen de experimentele en de controlegroep in de prevalentie, frequentie en ernst van recidive. Bovendien versterkte programma-integriteit binnen de experimentele groep de effectiviteit van EQUIP op de prevalentie, frequentie en ernst van recidive niet. Met deze lage tot gemiddelde niveaus van programma-integriteit heeft EQUIP de recidive niet verminderd.

Onderzoek 6: Een meta-analyse van onderzoek naar EQUIP in Nederland en de VS

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. Ja
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). Nee

Het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van TOPs! komen overeen met het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van ART (Aggression Replacement Training); het belangrijkste verschil is de toevoeging van TIP-bijeenkomsten bij TOPs!.

- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. Ja
 - Er is een voormeting. Ja
 - Er is een nameting. Ja
 - Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Ja
- a) Van Stam, M-A., Van der Schuur, W.A., Tserkezis, S., Van Vugt, E.S., Asscher, J.J., Gibbs, J.C., & Stams, G.J.J.M. (2014). The effectiveness of EQUIP on sociomoral development and recidivism reduction: a meta-analytic study. *Children and Youth Services Review*, 38, 44-51.
 - b) Van Stam en collega's (2014) voerden een meta-analyse uit over 6 studies naar EQUIP, in de VS en in Europa.
 - c) Ze vonden kleine positieve effecten van EQUIP op moreel redeneren en denkfouten. Onderzoeken in de VS lieten een hogere programma-integriteit zien dan onderzoeken in Europa. Alleen onderzoeken in de VS lieten significante effecten zien op het verminderen van recidive. EQUIP was het meest effectief in het verminderen van recidive bij vrouwelijke en blanke deelnemers.

Onderzoek 7: Onderzoek naar de effecten van ART in Australië

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. Nee
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). Nee

Het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van TOPs! komen overeen met het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van ART (Aggression Replacement Training); het belangrijkste verschil is de toevoeging van TIP-bijeenkomsten bij TOPs!.

- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. Ja
 - Er is een voormeting. Ja
 - Er is een nameting. Ja
 - Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Ja
- a) Currie, M.R., Wood, C.E., Williams, B., & Bates, G.W. (2012). Aggression Replacement Training (ART) in Australia: A Longitudinal Youth Justice Evaluation, *Psychiatry, Psychology and Law*, 19(4), 577-604.
- b) 20 agressieve jeugdige delinquenten (van gemiddeld 19,6 jaar, SD = .60) nemen deel aan de ART in een jeugdgevangenis. De deelnemers werd voorafgaand aan (T1), direct na afloop van de interventie (T2) en na 6 maanden (T3) en 24 maanden (T4) gescreend op:
- agressief gedrag en gedachten via de Aggression Questionnaire (AQ) van Buss en Warren (2000);
 - cognitieve vervormingen via de How I think Questionnaire (HIT) van Gibss, Potter en Liau (2001);
 - sociaal probleem oplossende vaardigheden via de Social Problem-Solving Inventory-Revised: short form (SPSI-R:S) van D'zurilla en collega's (2002);
 - impulsiviteit via de Adult Impulsiveness Scale I7 (I7 questionnaire) van Eysenck en collega's (1985);
 - vaardigheden en emotionele- en gedragsproblemen via de Adult Behaviour Checklist (ABCL) van Achenbach en Rescorla (2003).
- c) De deelnemers rapporteren aan het einde van de behandeling een significante vermindering van agressief gedrag en gedachten, cognitieve vervormingen en impulsiviteit en enige verbetering in de vaardigheden om sociale problemen op te lossen. Deze behandelingseffecten bleven gehandhaafd tijdens de twee jaar durende follow-up. De afname van agressief gedrag en gedachten (AQ) op de vier tijdstipmomenten geeft een effectgrootte van 0.32. De afname van antisociale en agressieve cognitieve vervormingen (totale score van HIT op de vier tijdstipmomenten geeft een effectgrootte van 0.38. De positieve effecten bleven stabiel over de tijd.
- Volgens de onderzoekers bevestigen de resultaten positieve effecten van het gebruik van rollenspellen, modellering, 'hardop denken', sociale perspectiefname, herkennen van cognitieve vervormingen en het ombuigen hiervan. Voor het effect van het onderdeel moreel redeneren zijn positieve aanwijzingen gevonden op de HIT.
- Een kanttekening bij de positieve resultaten is het ontbreken van de controlegroep. Ook lieten de beoordelingen van begeleiders over het agressieve/asociale gedrag van de deelnemers geen significante vermindering zien bij de follow-up van zes maanden. Volgens de onderzoekers zijn deze beoordelingen mogelijk niet geheel betrouwbaar.

Onderzoek 8: Eerste onderzoek naar de effecten van ART in Washington State (VS)

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. Nee
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). Nee

Het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van TOPs! komen overeen met het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van ART (Aggression Replacement Training); het belangrijkste verschil is de toevoeging van TIP-bijeenkomsten bij TOPs!.

- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. Ja
- Er is een voormeting. Ja
- Er is een nameting. Ja
- Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Ja

- a) Barnoski, R. & Aos, S. (2004). *Outcome Evaluation of Washington State Research-Based Programs for Juvenile Offenders*. Olympia: Washington State Institute for Public Policy.
- b) 704 jeugdige delinquenten namen deel aan de ART, 525 jongeren kregen een reguliere jeugdstrafrecht interventie ('care as usual'). Vooraf aan deelname werden de jongeren geselecteerd met behulp de Washington State Juvenile Court Assessment (WSJCA; Barnoski, 2004), een risicotaxatie-instrument voor jeugdige delinquenten waarbij de risico's van de jongeren op verschillende domeinen in kaart worden gebracht. Er werd gebruik gemaakt van een 'pseudo'-gerandomiseerde toewijzing naar interventie of controle groepen middels een wachtlijstmethode. Degenen die in de controlegroep terecht kwamen kregen een reguliere jeugdstrafrecht interventie ('care as usual'). Follow-up metingen werden gedaan over de periodes van 6, 12 en 18 maanden. De recidive werd gemeten met behulp van de officiële criminaliteitsregistratie van justitie. In deze registratie werden drie soorten veroordelingen geregistreerd:
- het totale aantal veroordelingen voor overtredingen en misdrijven (misdemeanor and felony recidivism);
 - het aantal veroordelingen voor niet gewelddadige misdrijven (felony recidivism);
 - het aantal veroordelingen voor gewelddadige misdrijven (violent felony recidivism).
- Ook werd de WSJCA opnieuw afgenomen en ingevuld.
- c) Er werden verschillen gevonden tussen de twee groepen, echter alleen de lagere recidive van de WSART-groep ten aanzien van niet-gewelddadige misdrijven verschilde significant van de controle groep. Uit nadere analyse bleek dat de ART trainingen uit het tweede jaar na de start van de implementatie van ART beter scoorden (lagere recidive) dan de ART trainingen uit het eerste jaar. De volgende stap in het onderzoek was om te analyseren in hoeverre er effectverschillen zijn tussen adequate en niet-adequate uitvoering van de ART. Er werd onderscheid gemaakt tussen al dan niet competente uitvoering binnen verschillende arrondissementen. De resultaten van de vergelijking tussen de drie groepen (controlegroep, competente ART uitvoering en niet-competente WSART uitvoering) zijn als volgt:
- competente WSART uitvoering leidt op meer dynamische risicofactoren (WSJCA) tot significante vooruitgang dan niet-competente ART uitvoering. Bij beide uitvoeringen werd significante vooruitgang geconstateerd t.a.v. het domein drugs/alcohol; alleen bij competente uitvoering van WSART werd ook significante vooruitgang gevonden t.a.v. de domeinen school en sociale geschiedenis. Ten opzichte van de risicofactor het hebben van werk scoorde de controlegroep significant beter dan beide WSART-groepen.
 - competente ART uitvoering scoort beter (lagere recidive) dan niet-competente ART uitvoering als gekeken wordt naar het totale aantal veroordelingen en het aantal niet-gewelddadige misdrijven; dit geldt echter niet voor gewelddadige misdrijven.
 - door competente en niet-competente WSART uitvoering van elkaar te onderscheiden, is het effect bij zowel het totale aantal veroordelingen als bij het aantal niet-gewelddadige misdrijven bij competente ART uitvoering ten opzichte van de controle groep significant beter. De recidive-vermindering was 24 procent, met een statistische significantie van p.05.
- Concluderend kan gesteld worden dat er zijn aanwijzingen zijn dat ART leidt tot recidivevermindering bij wetsovertredingen en misdrijven zonder geweld (voor (ernstig) gewelddadige misdrijven werd dit effect niet gevonden. De effectiviteit van de ART lijkt beïnvloed te worden door al dan niet competente uitvoering van het programma.

Onderzoek 9: Tweede onderzoek naar de effecten van ART in Washington State (VS)

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. Nee
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). Nee

Het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van TOPs! komen overeen met het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van ART (Aggression Replacement Training); het belangrijkste verschil is de toevoeging van TIP-bijeenkomsten bij TOPs!.

- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. Ja
- Er is een voormeting. Ja
- Er is een nameting. Nee

- Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Ja
- a) Knoth, L., Wanner, P., & He, L. (2019). *Washington State's Aggression Replacement Training for juvenile court youth: Outcome evaluation*. (Document Number 19-06-1201). Olympia: Washington State Institute for Public Policy.
 - b) De onderzoekers konden beschikken over gegevens over een groot aantal jeugdige delinquenten uit databestanden van het onderzoeksinstituut WSIPP en assessmentuitkomsten en recidivegegevens van strafrechtketenpartners. Het ging om data van jongeren die in de periode 2005 – 2016 met justitie in aanraking waren gekomen. De onderzoekers stelden vast dat 23.915 jongeren voldeden aan de inclusiecriteria van WSART. Van deze jeugdige delinquenten waren 7.543 jongeren begonnen aan een WSART: de experimentele groep. Van de 7.543 jongeren die waren gestart, hebben 5.565 jongeren (73,78%) het programma volledig afgerond. De overige 16.354 jongeren voldeden ook aan de indicatiecriteria voor WSART, maar kregen een andere interventie of geen interventie opgelegd (controlegroep). De recidive werd gemeten met behulp van de officiële criminaliteitsregistratie van justitie. In deze registratie werden drie soorten veroordelingen geregistreerd:
 - het totale aantal veroordelingen voor overtredingen en misdrijven (any recidivism);
 - het aantal veroordelingen voor overtredingen (misdemeanor recidivism);
 - het aantal veroordelingen voor niet gewelddadige misdrijven (felony recidivism);
 - het aantal veroordelingen voor gewelddadige misdrijven (violent felony recidivism).
 - c) De onderzoekers vonden dat WSART-deelnemers gemiddeld vaker recidiveerden (any recidivism) dan vergelijkbare jongeren die niet aan WSART deelnamen. De effectiviteit van WSART varieerde niet op basis van de gemiddelde competentiebepaling voor trainers in verschillende arrondissementen. Wat wel verschil maakte, is of jongeren het gehele WSART-curriculum wel of niet hadden voltooid. Jongeren die aan WSART waren begonnen maar WSART niet afmaakten, hadden een hoger recidivepercentage dan zowel jongeren die WSART afmaakten en als jongeren die niet aan WSART deelnamen. Jongeren die het gehele WSART-programma hebben afgerond, hadden een lager recidivepercentage dan jongeren die niet aan WSART deelnamen. De recidivepercentages (18 maanden) waren als volgt:
 - Jongeren die WSART niet afmaakten: 49.80%
 - Jongeren die niet aan WSART hadden deelgenomen: 40.46%
 - Jongeren die WSART hadden afgemaakt: 33.89%
 Dit zijn de cijfers van jongens en meisjes gezamenlijk. Als alleen naar de recidivecijfers van meisjes wordt gekeken, ontstaat een andere beeld: WSART leidt bij hen tot recidivevermindering, ook als zij tussentijds uitvallen.
 Volgens de onderzoekers worden jongeren (en dan met name jongens) die de lessen niet volgen of die vanwege gedragsproblemen uit het programma worden verwijderd, mogelijk niet voldoende blootgesteld aan het WSART-curriculum om de vaardigheden te internaliseren die nodig zijn om toekomstige recidive te voorkomen.
 Concluderend kan gesteld worden dat het volgen van het WSART leidt tot recidivevermindering mits jongeren het programma afronden. Jongeren die tussentijds uitvallen hebben hogere recidivecijfers, ook hoger dan de controlegroep.

Onderzoek 10: Een eerste systematische review van ART-programma's

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. Nee
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). Nee

Het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van TOPs! komen overeen met het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van ART (Aggression Replacement Training); het belangrijkste verschil is de toevoeging van TIP-bijeenkomsten bij TOPs!.

- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. Ja
- Er is een voormeting. Ja
- Er is een nameting. Ja
- Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Ja

- a) Brännström, L., Kaunitz, C., Andershed, A., South, S. & Smedslund, G. (2016). Aggression replacement training (ART) for reducing antisocial behavior in adolescents and adults: A systematic review, *Aggression and Violent Behavior*, 27, 30-41.
- b) De onderzoekers hebben in gepubliceerde en ongepubliceerde literatuur gezocht naar gerandomiseerde en niet-gerandomiseerde onderzoeken waarin ART voor jongeren en volwassenen werd vergeleken met gebruikelijke zorg, andere interventies of geen interventie. Primaire uitkomsten omvatten recidive in antisociaal gedrag, terwijl secundaire uitkomsten verband hielden met sociale vaardigheden, woedebeheersing en moreel redeneren.
- c) De onderzoekers identificeerden 16 onderzoeken met een 'aanzienlijke klinische en methodologische diversiteit'. De methodologische kwaliteit en de follow-up na de interventie van de onderzoeken waren volgens de onderzoekers beperkt. Bijna de helft van de onderzoeken werd uitgevoerd door onderzoekers die belangen hadden in de interventie.
- De onderzoekers vonden onvoldoende bewijs om de hypothese te onderbouwen dat ART een positieve invloed heeft op recidive, zelfcontrole, sociale vaardigheden of morele ontwikkeling bij adolescenten en volwassenen. De onderzoekers achten verder onderzoek nodig door onafhankelijke onderzoekers die de effecten van ART op duidelijk gedefinieerde doelgroepen onderzoeken met behulp van hoogwaardige onderzoeksdesigns.

Onderzoek 11: Een tweede review van ART-programma's

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. Nee
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). Nee

Het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van TOPs! komen overeen met het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van ART (Aggression Replacement Training); het belangrijkste verschil is de toevoeging van TIP-bijeenkomsten bij TOPs!.

- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. Ja
 - Er is een voormeting. Ja
 - Er is een nameting. Ja
 - Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Ja
- a) Ensafdaran, F., Krahe, B., Bassak Njad, S., & Arshadi, N. (2019). Efficacy of different versions of Aggression Replacement Training (ART): A review. *Aggression and Violent Behavior*, 47, 230-237.
- b) De onderzoekers doorzochten wetenschappelijke databases en identificeerden 10 artikelen waarin 11 onafhankelijke onderzoeken werden gerapporteerd waarin de werkzaamheid van ART werd geëvalueerd met betrekking tot het verminderen van agressief gedrag en het verbeteren van boosheidscontrole, sociale vaardigheden en moreel redeneren bij jeugdigen.
- c) De meeste onderzoeken vonden positieve effecten van ART op agressie en andere uitkomsten die verband houden met boosheidscontrole, sociale vaardigheden en moreel redeneren. De meeste onderzoeken waren echter gebaseerd op kleine steekproeven en weinig onderzoeken omvatten een controlegroep.
- De onderzoekers concluderen dat er aanwijzingen zijn dat ART een effectieve interventie is om agressief gedrag te verminderen en de boosheidscontrole, sociale vaardigheden en moreel redeneren te verbeteren. Nader onderzoek is nodig.

Onderzoek 12: Een meta-analyse van interventies rondom morele ontwikkeling

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. Deels
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). Nee

Het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van TOPs! komen overeen met het doel, de doelgroep, de aanpak en het theoretisch model van ART (Aggression Replacement Training) en EQUIP; het belangrijkste verschil met ART is de toevoeging van TIP-bijeenkomsten bij TOPs!.

- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. Ja
- Er is een voormeting. Ja
- Er is een nameting. Ja

- Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Ja
- a) Heynen, E.J.E., Hoogsteder, L.M., Van Vugt, E.S., Schalkwijk, F.W., Stams, G.J.J.M., & Assink, M. (2023). Effectiveness of moral developmental interventions for youth engaged in delinquent behavior: A meta-analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/0306624X231172648>
 - b) Onderzoekers voerden een meta-analyse uit van (quasi-)experimenteel onderzoek naar de effecten van interventies die zich richten op de morele ontwikkeling van delinquente jongeren.
 - c) Interventies die zich richtten op moreel oordeel (11 onderzoeken en 17 effectgroottes) lieten een significant en klein tot middelgroot effect zien op het morele oordeel ($d = 0,39$), met het interventietype als significante moderator, maar geen significant effect op recidive ($d = 0,03$; 11 onderzoeken en 40 effectgroottes). Het gemiddelde effect van ART/EQUIP ($d = 0,08$) was significant lager dan het gemiddelde effect van andere interventies ($d = 0,58$). Het gemiddelde effect van ART/EQUIP was niet significant; het gemiddelde effect van andere interventies week significant af van nul en was middelgroot. Een verklaring voor het niet-significante ART/EQUIP-effect kan volgens de onderzoekers worden gevonden in een gebrek aan programma-integriteit. Andere verklaringen zouden volgens de onderzoekers kunnen zijn dat de effectiviteit van ART/EQUIP, meer dan andere interventies gericht op morele ontwikkeling, afhangt van andere behandelingen die delinquente jongeren tegelijkertijd krijgen of in het verleden hebben gekregen of de kwaliteit van het leefgroepklimaat in jeugdinstellingen.

5. Samenvatting Werkzame elementen

TOPs! bevat een aantal elementen die niet mogen ontbreken, elementen die de interventie effectief of werkzaam maken en ervoor zorgen dat de doelen van de interventie worden bereikt:

Algemeen

- a. Versterken van gewenst gedrag
- b. Motiveren van deelnemers
- c. Aansluiten bij wensen, behoeften en leefwereld jongeren (juiste keuze voor vaardigheden en dilemma's die passen bij de jongeren in de trainingsgroep)
- d. Opbouwen werkrelatie
- e. Terugkoppelen van resultaten en vordering
- f. Samenwerking met opvoeders (collega's en/of ouders) voor de transfer van het geleerde naar het leven van alledag

Omgaan met boosheid en sociale vaardigheden bijeenkomsten

- a. Voordoelen van de vaardigheid
- b. Jongere laten oefenen
- c. Feedback geven
- d. Transfer: huiswerkopdracht geven

Omgaan met boosheid bijeenkomsten:

- a. Leren externe en interne triggers en lichamelijke signalen te observeren
- b. Leren kalmeren
- c. Leren om storende gedachten te herkennen en om te buigen
- d. Leren keuze te maken op basis van gevolgen
- e. Leren eigen gedrag te evalueren

Bijeenkomsten moreel redeneren

- a. Jongeren laten nadenken over dilemma's
- b. Jongeren stimuleren zich te verplaatsen in een ander
- c. Discussie stimuleren over achterliggende waarden en normen
- d. Jongeren keuze laten maken

TIP-bijeenkomsten

- a. Eigen ervaringen laten inbrengen
- b. Laten formuleren van een hulpvraag
- c. Naar de kern van de hulpvraag gaan
- d. Elkaar feedback laten geven
- e. Het laten maken van een stappenplan

6. Aangehaalde literatuur

- Assink, M., Van der Put, C.E., Hoeve, M., De Vries, S.L.A., Stams, G.J.J.M., & Oort, F.J. (2015). Risk factors for persistent delinquent behavior among juveniles: A meta-analytic review, *Clinical Psychology Review*, 42, 47-61.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Barnoski, R. & Aos, S. (2004). *Outcome Evaluation of Washington State Research-Based Programs for Juvenile Offenders*. Olympia: Washington State Institute for Public Policy.
- Barnoski, R. (2004). *Assessing risk for re-offense: Validating the Washington State Juvenile court Assessment*. Olympia: Washington State Institute for Public Policy, 2004.
- Beck, J.S. (1999). *Basisboek cognitieve therapie*. Baarn: Uitgeverij Intro.
- Beck, J.S. (2022). *Cognitieve gedragstherapie. Theorie en praktijk*. Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds.
- Beerthuizen, M.G.C.J. (2012). *The impact of morality on externalizing behaviour. Values, reasoning, cognitive distortions and identity*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Brännström, L., Kaunitz, C., Andershed, A., South, S. & Smedslund, G. (2016). Aggression replacement training (ART) for reducing antisocial behavior in adolescents and adults: A systematic review, *Aggression and Violent Behavior*, 27, 30-41.
- Brendtro, L.K., & Caslor, M. (2019). The effectiveness of Positive Peer Culture with youth at risk. *Global Journal of Human-Social Science: A Arts & Humanities–Psychology*, 19(10), 6–14.
- Brendtro, L.K. (2020). *Respectful Alliances: Positive peer cultures & inspired staff teams*. Lennox, SD: The Resilience Academy and Reclaiming Youth at Risk.
- Boer, M., Van Dorsselaer, S.A.F.M., De Looze, M., De Roos, S.A., Brons, H., Van den Eijnden, R., Monshouwer, K., Huijnk, W., Ter Bogt, T., Vollebergh, W., & Stevens, G. (2022). *HBSC 2021. Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Bookhout, M.K., Hubbard, J.A., & Moore, C.C. (2018). Emotion regulation. In J.E. Lochman, & W. Matthys (Eds.), *The Wiley Handbook of Disruptive and Impulsive-Disorders* (pp. 221-236). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Brosnan, R. & Carr, A. (2000). Adolescent conduct problems. In: A. Carr (ed), *What works with children and adolescents: a critical review of psychological interventions with children, adolescents and their families* (pp.131-154). London / New York: Routledge.
- Brugman, D. & Bink, M.D. (2011). Effects of the EQUIP peer intervention program on self-serving cognitive distortions and recidivism among delinquent male adolescents. *Psychology, Crime & Law*, 17(4), 345-358.
- Brugman, D., Bink, M.D., Nas, C.N. & Van den Bos, J.K. (2007). Kunnen delinquente jongeren elkaar helpen in hun sociale ontwikkeling? Effecten peer-hulpprogramma EQUIP op denkfouten en recidive. *Tijdschrift voor Criminologie*, 49(2), 153-169.
- Casey, B.J. (2015). Beyond simple models of self-control to circuit-based accounts of adolescent behavior. *Annual review of psychology*, 66, 295-319.
- Cauffman, E., & Steinberg, L. (2000). (Im)maturity of judgment in adolescence: Why adolescents may be less culpable than adults. *Behavioral Sciences & the Law*, 18(6), 741-760.

- Currie, M.R., Wood, C.E., Williams, B. & Bates, G.W. (2012). Aggression Replacement Training (ART) in Australia: A Longitudinal Youth Justice Evaluation. *Psychiatry, Psychology and Law*, 19(4), 577-604.
- Daly, B.P., DeMatteo, D., Hildenbrand, A., Baker, C.N., & Fisher, J.H. (2018). Psychosocial treatment and prevention in the adolescent years for ODD and CD. In J. E. Lochman & W. Matthys (Eds.), *The Wiley handbook of disruptive and impulse-control disorders* (pp. 467–483). Wiley Blackwell.
- Dekema, J. & Groen, L. (2023). *Procesevaluatie TOPs! justitiële jeugdinstellingen en jeugdhulpinstellingen*. Almere: Hogeschool Windesheim.
- Dodge, K.A. & Coie, J.D. (1987). Social information- processing factors in reactive and proactive aggression in children's peer groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 11(6), 1146-1158.
- Dodge, K., Dishion, T., & Lansford, J. (Eds.) (2006). *Deviant peer influence in programs for youth: Problems and solutions*. New York, NY: Guilford Press.
- Ensafdar, F., Krahe, B., Bassak Njad, S., & Arshadi, N. (2019). Efficacy of different versions of Aggression Replacement Training (ART): A review, *Aggression and Violent Behavior*, 47, 230-237.
- Farrington, D.P. (2023). Early Psychosocial Risk Factors and Implications for Prevention. In Verona, E., & Fox, B. (Eds.). *Routledge Handbook of Evidence-Based Criminal Justice Practices* (1st ed.). New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003219286>
- Fine, A., Steinberg, L., Frick, P.J., & Cauffman, E. (2016). Self-control assessments and implications for predicting adolescent offending. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(4), 1-12.
- Foolen, N., Ince, D., Baat, M. de & Daamen W. (2013). *Wat werkt bij gedragsproblemen en gedragsstoornissen?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Gibbs, J.C. (2019). *Moral Development and Reality. Beyond the Theories of Kohlberg, Hoffman, and Haidt (Fourth Edition)*. Oxford University Press.
- Gibbs, J.C., Potter, G.B. & Goldstein, A.P. (1995). *The EQUIP program: Teaching youth to think and act responsibly through a peer-helping approach*. Champaign, IL: Research Press.
- Glick, B., Gibbs, J.C. (2011). *Aggression replacement training. A comprehensive intervention for aggressive youth*. (Third edition revised and expanded.) Champaign, IL: Research Press.
- Goldstein, A.P. & Glick, B. (1987). *Aggression Replacement Training. A comprehensive intervention for aggressive youth*. Champaign, IL: Research Press.
- Goldstein, A.P., Glick, B. & Gibbs, J.C. (1998). *Aggression Replacement Training. A Comprehensive Intervention for Aggressive Youth*. Champaign, IL: Research Press.
- Gross, J.J. (2015). Emotion regulation: Current status and future prospects. *Psychological Inquiry*, 26(1), 1-26. DOI: 10.1080/1047840X.2014.940781.
- Helmond, P., Overbeek, G. & Brugman, D. (2012). Program integrity and effectiveness of a cognitive behavioral intervention for incarcerated youth on cognitive distortions, social skills and moral development. *Children and Youth Services Review*, 34(9), 1720-1728.
- Helmond, P., Overbeek, G., & Brugman, D. (2015). An examination of program integrity and recidivism of a cognitive behavioral program for incarcerated youth in the Netherlands. *Psychology, Crime & Law*, 21(4), 330–346.

- Heynen, E.J.E., Hoogsteder, L.M., Van Vugt, E.S., Schalkwijk, F.W., Stams, G.J.J.M., & Assink, M. (2023). Effectiveness of moral developmental interventions for youth engaged in delinquent behavior: A meta-analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/0306624X231172648>
- Hoorn, J. van (2017). *Hanging out with the right crowd: behavioral and neuroimaging studies of peer influence on decision-making in adolescence*. Leiden, University of Leiden, Faculty of Social and Behavioural Sciences.
- Hulsebosch, A.M.J. & Spanjaard H.J.M. (2016). *Procesevaluatie TOPs! justitiële jeugdinstellingen en jeugdhulpinstellingen*. Den Dolder: Stichting 180.
- January, A.M., Casey, R.J., & Paulson, D. (2011). A meta-analysis of classroom-wide interventions to build social skills: Do they work? *School Psychology Review*, 40(2), 242-256.
- Kalidien, S.N. (red.) (2018). *Criminaliteit en Rechtshandhaving 2017*. Den Haag: CBS, WODC, Raad voor de Rechtsspraak.
- Kanfer, F.H. (1975). Selfmanagement methods. In F.H. Kanfer & A.P. Goldstein (Eds.), *Helping people change* (pp. 309-357). New York: Pergamon.
- Knoth, L., Wanner, P., & He, L. (2019). *Washington State's Aggression Replacement Training for juvenile court youth: Outcome evaluation*. (Document Number 19-06-1201). Olympia: Washington State Institute for Public Policy.
- Koepp, A.E., Watts, T.W., Gershoff, E.T., Ahmed, S.F., Davis-Kean, P., Duncan, G.J., Kuhfeld, M. & Vandell D.L. (2023). Attention and behavior problems in childhood predict adult financial status, health, and criminal activity: A conceptual replication and extension of Moffitt et al. (2011) using cohorts from the United States and the United Kingdom. *Developmental Psychology*, 59(8), 1389-1406. Doi: 10.1037/dev0001533.
- Kohlberg, L. (1969). Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization. In D.A. Goslin (Ed.), *Handbook of socialisation theory and research*. Chicago: Rand McNally.
- Kohlberg, L. (1973). *Collected papers on moral development and moral education*. Cambridge, MA: Harvard University, Center for Moral Education.
- Laan, A.M. van der, Beerthuisen, M.G.C.J. & Boot, N.C. (2021). *Monitor Jeugdcriminaliteit 2020 Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit in de eerste twee decennia van deze eeuw*. Den Haag: WODC.
- Laan, A.M. van der & Blom, M. (2006). *Jeugddelinquentie: risico's en bescherming. Bevindingen uit de WODC Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit 2005*. Den Haag: WODC.
- Lahey, B.J., Loeber, R., Quay, H.C., Applegate, B., Shaffer, D., Waldman, I., Hart, E.L., McBurnett, K., Frick, P.J., Jensen, P., S., Canino, G. & Bird, H.R. (1998). Validity of DSM-IV subtypes of conduct disorder based on age of onset. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 37, 435-442.
- Langdon, P.E., Clare, I.C.H. & Murphy G.H. (2010). Developing an understanding of the literature relating to the moral development of people with intellectual disabilities. *Developmental review*, 30, 273-293.
- Langdon, P.E., Clare, I.C.H. & Murphy G.H. (2011). Moral reasoning theory and illegal behavior by adults with intellectual disabilities. *Psychology, Crime & Law*, 17, 101-115.
- Lange, M. de, Matthys, W., Veld, D. de, Foolen, N., Addink, A., Menting, A. & Bastiaanssen, I. (2020).

- Richtlijn Ernstige gedragsproblemen voor jeugdhulp en jeugdbescherming. Utrecht: BPSW, NIP, NVO en NJi.
- Loeber, R. & Farrington, D.P. (1998). *Serious & violent juvenile offenders. Risk factors and successful interventions*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Loeber, R., Farrington, D.P., Stouthamer-Loeber, M. & White, H.R. (2008). *Violence and Serious Theft: Development and Prediction from Childhood to Adulthood*. New York: Routledge.
- Mager, W., Milich, R., Harris, M.J. & Howard, A. (2005). Intervention groups for adolescents with conduct problems: Is aggregation harmful or helpful? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33(3), 349-362.
- Meldrum, R. C., Barnes, J. C., & Hay, C. (2015). Sleep deprivation, low self-control, and delinquency: A test of the strength model of self-control. *Journal of youth and adolescence*, 44(2), 465-477.
- Mesters, G. (2015). *Disentangling criminal careers for disadvantaged youths*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Miller, W.R., & Rollnick, S. (2002). *Motivational interviewing: preparing people to change*. NewYork/London: The Guilford Press.
- Miller, W. R., & Rollnick, S. (2014). *Motiverende gespreksvoering: Mensen helpen veranderen (3e ed.)*. Ouderkerk aan den IJssel: Ekklesia.
- Nas, C.N., Brugman, D. & Koops, W. (2005). Effects of the EQUIP programme on the moral judgment, cognitive distortions and social skills of juvenile delinquents. *Psychology, Crime & Law*, 11(4), 421-434.
- Nieuwenhuijzen, M. van, Orobio de Castro, B., Wijnroks, L., Vermeer, A. & Matthys, W. (2004). The relations between intellectual disabilities, social information processing, and behavior problems. *European Journal of Developmental Psychology*, 1, 215-229.
- Nieuwenhuijzen, M. van, Orobio de Castro, B., Valk, I. van der, Wijnroks, L., Vermeer, A. & Matthys, W. (2006). Do social information processing models explain aggressive behavior by children with mild intellectual disabilities in residential care? *Journal of Intellectual Disability Research*, 50, 801-812.
- Nieuwenhuijzen, M. van, Orobio de Castro, B., Wijnroks, L., Vermeer, A. & Matthys, W. (2009). Social problem solving and mild intellectual disabilities: Relations with externalizing behavior and therapeutic context. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 114, 42-51.
- Olthof, T. (2019). Morele ontwikkeling in de adolescentie. In W. Slot & M. Van Aken (Red.), *Psychologie van de adolescentie* (pp. 207-222). Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Orobio de Castro, B. (2000). *Social information processing and emotion in aggressive boys*. Amsterdam: Vrije Universiteit / Paedologisch Instituut.
- Polanczyk, G.V., Salum, G.A., Sugaya, L.S., Caye, A. & Rohde, L.A. (2015). Annual Research Review: A meta-analysis of the worldwide prevalence of mental disorders in children and adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 56, 345-365.
- Reep, C. (2022). *Financiële schade van criminaliteit tegen burgers*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Scholte, R. (2019). De rol van leeftijdgenoten. In W. Slot, & M. van Aken (Red.), *Psychologie van de adolescentie* (pp 249-269). Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.

- Servaas, L., Weerman, F. & Fischer, T. (2021). *Risico-, versterkende en beschermende factoren voor crimineel gedrag. Een literatuuronderzoek naar de wetenschappelijke stand van zaken*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam, Sectie Criminologie.
- Skinner, B.F. (1953). *Science and Human Behavior*. New York: Colliler-Macmillian.
- Slot, W. (2019). Crimineel gedrag en externaliserende stoornissen. In W. Slot & M. Van Aken (red.), *Psychologie van de adolescentie* (pp. 291-322). Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Smeets, K.C., Leeijen, A.A.M., van der Molen, M.J., Scheepers, F.E., Buitelaar, J. K., & Rommelse, N.N. J. (2015). Treatment moderators of Cognitive Behavior Therapy to reduce aggressive behavior: a meta-analysis. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 23(3), 255-264.
- Smeets, K.C., Rommelse, N.N.J., Scheepers, F.E. & Buitelaar, J.K. (2017). Is Aggression Replacement Training equally effective in reducing reactive and proactive forms of aggression and callous-unemotional traits in adolescents? In K.C. Smeets, *Subtyping aggression and predicting cognitive behavioral treatment response in adolescents* (pp.105-126). Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Spanjaard, H.J.M., Filé, L.L., Noom, M. J. & Buysse, W.H. (2020). *Achterlopende ontwikkeling. Het begrip 'onvoltooide ontwikkeling' in de toepassing van het adolescentenstrafrecht*. Amsterdam: Spanjaard Development & Training (in opdracht van het WODC, Den Haag)
- Stam, M.A. van, Schuur, W.A. van der, Tserkezis, S., Vugt, E.S. van, Asscher, J.J., Gibbs, J.C., & Stams, G.J.J.M. (2014). The effectiveness of EQUIP on sociomoral development and recidivism reduction: a meta-analytic study. *Children and Youth Services Review*, 38, 44-51.
- Stams, G. J., Brugman, D., Deković, M., Van Rosmalen, L., Van der Laan, P., & Gibbs, J. C. (2006). The moral judgment of juvenile delinquents: A meta-analysis. *Journal of abnormal child psychology*, 34(5), 692-708.
- Steinberg, L. D., Cauffman, E., & Monahan, K. (2015). *Psychosocial maturity and desistance from crime in a sample of serious juvenile offenders*. Laurel, MD: US Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Stouthamer-Loeber, M., Loeber, R., Wei, E.H., Farrington, D.P. & Wikström, P.-O.H. (2002). Risk and promotive effects in the explanation of persistent serious delinquency in boys *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70, 1, 111-123.
- Sukhodolsky, D.G., Kassinove, H. & Gorman, B.S. (2004). Cognitive-behavioral therapy for anger in children and adolescents: a meta-analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 9, 247-269.
- Thomaes, S.C.E., & Novin, S. (2019). Emotionele ontwikkeling. In W. Slot, & M. van Aken (Eds.), *Psychologie van de adolescentie: basisboek* (26 ed.). ThiemeMeulenhoff, 143-159.
- Timmermans, M. (2008). *Antisocial behaviors. Courses and consequences from toddlerhood to late adolescence*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Tollenaar, N. & Laan, A.M van der (2023). *Monitor jeugdcriminaliteit 2023. Ontwikkelingen in jeugdige strafrechtelijke daders en de afdoeningen tot 2022*. Den Haag: WODC.
- Put, C. van der, Assink, M., Bindels, A., Stams, G.J. & Vries, S. de (2013). *Effectief vroegtijdig ingrijpen. Een verkennend onderzoek naar effectief vroegtijdig ingrijpen ter voorkoming van ernstig delinquent gedrag*. Den Haag: WODC.

Vugt, E.S. van, Hendriks, J., Stams, G.J.J.M., Exter, F. van, Bijleveld, C., Van der Laan, P. & Asscher, J.J. (2011). Moral judgment, cognitive distortions and implicit theories in young sex offenders. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 22, 603-619.

Vugt, E. van, Schalkwijk, F., Spruit, A., Langen, M. van & Stams, G.J.J.M. (2021). Morele interventies. In J. Hendriks, G.J.J.M. Stams & J.J. Asscher (red.), *Handboek forensische orthopedagogiek* (pp. 517-526). Rotterdam: Lemniscaat.

Vorrath, H.H. & Brendtro, L.K. (1985). *Positive peer culture, second edition*. New York: Aldine Publishing Company.

Vreugdenhil, C. (2003). *Psychiatric disorders among incarcerated male adolescents in the Netherlands*. Amsterdam: Faculteit Geneeskunde VU.

Wikström, P.-O.H. & Treiber, K. (2016). Situational Theory. The Importance of Interactions and Action Mechanisms in the Explanation of Crime. In A.R. Piquero, *The Handbook of Criminological Theory* (pp. 415-444). Chichester, UK: Wiley-Blackwell.

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (Nji), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Kenniscentrum Sport, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

